

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Ellen Eriksson

En kritisk systemteoretisk granskning av kronvittnet i svensk rätt

*Vad krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i
svensk rätt?*

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin: VT24

Innehållsförteckning

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	5
FÖRORD	6
FÖRKORTNINGAR	7
1 INLEDNING	8
1.1 BAKGRUND	8
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	9
1.3 METOD OCH MATERIAL	10
1.4 TEORI OCH PERSPEKTIV	12
1.5 AVGRÄNSNINGAR	14
1.6 DISPOSITION	15
2 BEGREPPET KRONVITNE OCH DESS BAKGRUND	18
2.1 INLEDNING	18
2.2 BAKGRUNDEN TILL KRONVITNESSYSTEMET I SVERIGE	19
2.2.1 <i>Fängelsestraffskommittén</i>	19
2.2.2 <i>Kartellbekämpningsutredningen</i>	19
2.2.3 <i>Beredningen för rättsväsendets utveckling</i>	20
2.2.4 <i>Påföljdsutredningen och Utredningen mot kriminella grupperingar</i>	21
2.2.5 <i>Prejudikat kopplat till kronvittnesdebatten</i>	22
2.2.6 <i>Utredningen om processrätt och stora brottmål</i>	23
2.3 BEGREPPET KRONVITNE	24
2.3.1 <i>En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring</i>	24
2.3.2 <i>Kronvittnesbestämmelsens lydelse i BrB</i>	25
2.3.3 <i>Uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen</i>	26
2.3.4 <i>Den misstänktes rätt till information om möjlighet till strafflindring</i>	28
2.3.5 <i>Åklagarens påföljdsförslag</i>	29
2.3.6 <i>Domstolen avgör om strafflindring medges</i>	30
2.3.7 <i>Straffreduceringens storlek</i>	31
2.4 SAMMANFATTNING	34
3 PÅFÖLJDSSYSTEMET I SVERIGE	37
3.1 INLEDNING	37
3.2 PÅFÖLJDSSYSTEMETS UTVECKLING OCH PRINCIPER	37
3.3 STRAFFVÄRDEBEDÖMNING	39
3.4 STRAFFMÅTNING	40
3.5 VAL AV PÅFÖLJD	43
3.6 SAMMANFATTNING OCH DELANALYS	45
4 INTERNATIONELL UTBLICK – DET AMERIKANSKA RÄTTSSYSTEMET	49
4.1 INLEDNING	49
4.2 GRUNDLÄGGANDE KOMponenter I DET AMERIKANSKA RÄTTSSYSTEMET	49
4.3 PLEA BARGAINSYSTEMET	51
4.3.1 <i>Innebörden av plea bargainsystemet</i>	51
4.3.2 <i>Kritik mot plea bargainsystemet</i>	54
4.4 SAMMANFATTNING OCH DELANALYS	55

5	KRITISKA SYNPUNKTER PÅ KRONVITNESSYSTEMET OCH MÖJLIGHET TILL JUSTERINGAR I SVENSK RÄTT	60
5.1	INLEDNING.....	60
5.2	FÖRUTSÄGBARHET FÖR DEN ENSKILDE	62
5.2.1	<i>Nuvarande kronvitnessystem - Bristande förutsägbarhet för den enskilde.....</i>	62
5.2.2	<i>Ökad förutsägbarhet för den enskilde.....</i>	67
5.3	INCITAMENT FÖR UTREDNINGSMEDVERKAN AVSEENDE ANNANS BROTTLIGHET	70
5.3.1	<i>Nuvarande kronvitnessystem - Bristande incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet.....</i>	70
5.3.2	<i>Ökade incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet.....</i>	72
6	AVSLUTANDE KOMMENTARER OCH SLUTSATSER	77
	KÄLLFÖRTECKNING.....	81

Summary

The crown witness system was implemented in Sweden on July 1, 2022. The system constitutes under Swedish law as a mitigation of a sentence for suspects who cooperate in the investigation of another's crime. However, its integration into the Swedish penalty system raises questions regarding its coherence.

The working hypothesis in the thesis is that the crown witness system does not fit into the current Swedish legal system. Based on the hypothesis and the theoretical framework of coherence theory, the thesis aims to conduct a critical system theoretical review of the crown witness system in Swedish law. Coherence within the legal system is a basic criterion for well-functioning regulations and ensures stability, predictability and legal security. The purpose of the thesis is to investigate what adjustments in the penalty system are required for the witness system to be part of a coherent penalty system. The research question is: *What is required of a crown witness system in order for it to fit into Swedish law?*

A dogmatic legal methodology is utilized to establish and critically analyze the applicable law in light of the research hypothesis. Additionally, a comparative element is introduced by examining the US crown witness system, seeking potential learnings for the Swedish context.

In conclusion, the thesis argues that the Swedish crown witness system in its current form is in practice not feasible as the suspect is not given sufficient predictability or incentive to cooperate in the investigation of another's crime. Greater predictability can be achieved if the prosecutor is able to bind the court in terms of the penalty for crown witnesses. Increased incentives for crown witnesses can be created through adjusted penalty scales with the possibility of a substantial reduction in sentence. A review of the Swedish criminal and procedural law is justified to achieve coherent legislation that ensures predictability and legal security, while maintaining public confidence in the legal system.

Sammanfattning

Den 1 juli 2022 infördes i Sverige ett kronvitnesssystem som enligt svensk rätt utgör en strafflindringsgrund på grund av utredningsmedverkan av annans brott. Kronvitnesssystemet, som är tänkt som ett redskap i brottsbekämpande syfte, är en främmande fågel för svenskt påföljdssystem. Då kronvitnesssystemet i princip kastats in i svensk rätt, kan det ifrågasättas hur enhetligheten i påföljdssystemet påverkats.

Arbetshypotesen är att svenskt rättssystem inte är anpassat för ett kronvitnesssystem. Uppsatsen syftar till att, med utgångspunkt i arbetshypotesen och utifrån det teoretiska ramverket koherensteorin, göra en kritisk systemteoretisk granskning av svenskt kronvitnesssystem. Koherens inom rättssystemet är ett grundkriterium för välfungerande regelverk och säkerställer stabilitet, förutsägbarhet och rättssäkerhet. I syftet ryms att utreda vilka anpassningar i påföljdssystemet som krävs för att kronvitnesssystemet ska vara en del av ett koherent påföljdssystem. Frågeställningen är: *Vad krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i svensk rätt?*

Genom rättsdogmatisk metod fastställs gällande rätt samtidigt som den mot bakgrund av arbetshypotesen kritiskt granskas. Kronvitnesssystem förekommer i olika utsträckning och tillämpas till sin spets i USA. Genom en internationell utblick av USA:s kronvitnesssystem, i syfte att undersöka om det finns aspekter i deras kronvitnesssystemet som Sverige bör ta lärdom av, bidrar det komparativa inslaget till att uppsatsens frågeställning kan besvaras.

I uppsatsen påvisas att svenskt kronvitnesssystem i nuvarande utformning i praktiken blir oanvändbar då misstänkta inte ges tillräcklig förutsägbarhet eller incitament för utredningsmedverkan av annans brott. Ökad förutsägbarhet kan ske genom att åklagaren kan binda domstolen avseende påföljd för kronvittnen. Ökade incitament kan skapas genom justerade straffskalor med möjlighet till kraftig straffreducering. En översyn över delar av svensk straff- och processrätt är motiverad för att uppnå koherent lagstiftning där förutsägbarhet och rättssäkerhet säkerställs, samtidigt som medborgarnas förtroende för rättssystemet upprätthålls.

Förord

Efter sex års studier på juristprogrammet och ekonomie kandidatprogrammet i Lund har min studietid närmast sig sitt slut. Det är dags för ett nytt kapitel och det är med blandade känslor som jag beger mig ut i arbetslivet.

Tack till min handledare Karol Nowak. Dina kloka råd och våra givande samtal, inte bara om kronvittnen utan allt från karriär till inredning, har gjort denna termin möjlig. Tack till min underbara vän och klasskompis Stina för att du gör livet så roligt. Tack till min fantastiska familj, särskilt mamma och pappa, för all stöttning och uppmuntran. Till sist skänker jag en extra tanke åt min mormor som jag vet är så stolt över mig.

Malmö i maj 2024

Ellen Eriksson

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
FUK	Förundersökningskungörelse (1947:948)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under de senaste åren har våldet mellan kriminella blivit allt grövre. Samtidigt har medborgares benägenhet att lämna uppgifter till brottsutredande myndigheter och domstol minskat. Faktorer som tystnadskultur, lägre förtroende för rättsväsendet och det faktum att brott inom kriminella nätverk är särskilt svåra att utreda, bildar en slags skyddande hinna för kriminella nätverk. Det underlättar fortsatt brottslig verksamhet.¹

Att vara en del av ett kriminellt nätverk är ofta synonymt med att vara en del av en tystnadskultur. Tystnadskultur innebär tystnad gentemot rättsväsendet och finns såväl inom som utanför nätverken. Orsaken till tystnadskulturen inom de kriminella nätverken är egen vinning eller andra fördelar kopplade till brottsligheten såsom lojalitet, status eller rädsla för de kriminella.² Tystnadskulturen bidrar till att många brottsutredningar måste läggas ner och att gärningsmän på grund av bristande bevisning undkommer rättvisan. Det kan i förlängningen äventyra förtroendet för rättsväsendet, vilket utgör ett allvarligt hot mot rättsstaten och demokratin. Därför står kampen mot tystnadskulturen högt på den politiska agendan. För att de brottsbekämpande myndigheterna ska lyckas hantera utmaningen att utreda brott kopplade till kriminella nätverk har nya effektiva rättsliga verktyg ansetts nödvändiga.³

Under årens lopp har flera utredningar i Sverige gjorts där frågan om så kallade kronvittnen berörts. Ett kronvittne beskrivs vanligen som en gärningsperson som, genom att medverka till utredning av annans brottslighet, själv får ett lägre straff. Att erbjuda strafflindring för den som samarbetar med rättsväsendet i utredningen av andras brott är ett sätt att skapa incitament för att bryta den rådande tystnadskulturen.⁴ Kronvitnessystem

¹ Brå 2016:12, *Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, s. 128; SOU 2021:35, s. 83.

² SOU 2021:35, s. 83.

³ SOU 2021:35, s. 167; Prop. 2021/22:186, s. 22.

⁴ SOU 2021:35, s. 167.

förekommer i olika former och tillämpas till sin spets i länder såsom USA.⁵ Ett sådant system ansågs länge önskat i Sverige. Efter flera års diskussioner inom svenska statliga utredningar om kronvittnets för- och nackdelar, implementerades år 2022 ett kronvitnesssystem i Sverige. Kronvitnesssystemet utgör enligt rådande svensk rätt en strafflindringsgrund på grund av utredningsmedverkan avseende annans brottslighet.⁶

Kronvitnesssystemet, som är tänkt som ett redskap i brottsbekämpande syfte, är en främmande fågel för det svenska påföljdssystemet. Påföljdssystemet utformades långt innan ett kronvitnesssystem infördes i svensk rätt. Kronvitnesssystemet har i princip kastats in i den svenska rätten utan att några större anpassningar gjorts.⁷ Det kan ifrågasättas hur väl det fungerar att göra så och hur det påverkat enhetligheten i påföljdssystemet. Vidare kan det ifrågasättas om ett kronvitnesssystem verkligen passar in i svensk rätt eller vilka anpassningar i svenskt påföljdssystem som skulle krävas för att ett kronvitnesssystem ska passa in.

1.2 Syfte och frågeställning

Denna uppsats syftar till att göra en kritisk systemteoretisk granskning av kronvitnesssystemet i svensk rätt. Arbetshypotesen i uppsatsen är att det svenska rättssystemet inte är anpassat för ett kronvitnesssystem. I syftet ryms att utreda vilka anpassningar i svenskt påföljdssystem som skulle krävas för att ett kronvitnesssystem ska passa in i svensk rätt. Med uttrycket passa in avses att kronvitnesssystemet ska fungera i och vara en del av ett enhetligt och sammanhängande påföljdssystem. Genom uppsatsen ämnas följande frågeställning besvaras:

Vad krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i svensk rätt?

⁵ SOU 2005:117, s. 52 f.

⁶ SOU 2021:35, s. 167; Prop. 2021/22:186, s. 22.

⁷ SOU 2021:35, s. 231 och 503.

1.3 Metod och material

För att uppnå syftet med uppsatsen har rättsdogmatisk metod tillämpats. Metoden gör det möjligt att lägga grunden för uppsatsen genom att fastställa gällande rätt, främst vad gäller påföljdssystemet. Utöver att påvisa gällande rätt kan rätten genom den rättsdogmatiska metoden samtidigt analyseras och kritiskt granskas.⁸ Arbetshypotesen i uppsatsen är att det svenska rättssystemet inte är anpassat för ett kronvitnesssystem. I uppsatsen analyseras nuvarande ordning ur ett kritiskt systemteoretiskt perspektiv med utgångspunkt i den antagna arbetshypotesen. Detta för att vidare utreda vilka anpassningar i svenskt påföljdssystem som skulle krävas för att ett kronvitnesssystem ska passa in i svensk rätt. Rättsdogmatisk metod är ett lämpligt metodval eftersom den syftar till att rekonstruera en lösning på ett rättsligt problem, likt vad som ämnas göras med denna uppsats.⁹ Genom den rättsdogmatiska metoden kan det utredas hur kronvitnesssystemet ska kunna verka som en del av ett enhetligt och sammanhängande påföljdssystem, vilket gör att uppsatsens frågeställning kan besvaras.

Eftersom uppsatsen syftar till att göra en kritisk systemteoretisk granskning av kronvitnesssystemet i svensk rätt, är fastställandet av den svenska rätten centralt. För fastställandet av gällande svensk rätt tillämpas de allmänt accepterade rättskällorna: lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin.¹⁰ Den svenska straff- och processrätten är utgångspunkt för uppsatsen. Förarbeten utgör en betydande del av det material som använts. Denna typ av material är av relevans för att visa på hur man i Sverige resonerat kring frågor kopplat till kronvittne och andra för uppsatsen relevanta ämnen.

Eftersom kronvittnesdebatten pågått i många år, har en omfattande doktrin som till stor del fokuserar på själva systemet som företeelse utvecklats.¹¹ Uppsatsen ämnar dock inte studera kronvitnesssystemets för- och nackdelar, utan snarare inkorporeringen av systemet i svensk rätt. Detta utifrån ett

⁸ Kleineman (2018), s. 35–36; jfr Sandgren (2018), s. 45–47.

⁹ Kleineman (2018), s. 21 och 36.

¹⁰ Kleineman (2018), s. 21; jfr Jareborg (2004), s. 8.

¹¹ Se exempelvis Ågren (2010), Olsson (2010) och Gaspar-Vrana (2015).

kritiskt systemteoretiskt perspektiv. Kronvitnesssystemet är ett nytt inslag i den svenska rätten vars inkorporering av naturliga skäl inte hunnit utvärderas särskilt ingående ännu. Detsamma gäller rättspraxis som finns avseende kronvittnesbestämmelsen 29 kap. 5 a § andra stycket BrB. Efter sökning i databasen JUNO och kontakt med framför allt tingsrätter runt om i landet har det gett vid handen att praxis på området är begränsad. Ett rättsfall från högre rätt har identifierats där kronvittnesbestämmelsen 29 kap. 5 a § andra stycket BrB behandlas. Detta rättsfall omfattar även billighetsskäl 29 kap. 5 § första stycket punkt 8 BrB. Det faktum att inget prejudikat som enbart avser 29 kap. 5 a § andra stycket BrB finns, utan enbart existerar i kombination med billighetsskäl, kommenteras under kapitel 5.2.

Vidare ska det nämnas att det under tiden som denna uppsats skrivs pågår ett uppdrag, som en del i utredning om *Anonyma vittnen* (SOU 2023:67), att utvärdera hur reglerna om strafflindring vid utredningsmedverkan av annans brottslighet har fungerat i praktiken. I skrivande stund har jag varit i kontakt med sekreteraren för utredningen som uppgett att ingen information om utredningens framsteg kan tillhandahållas förrän utredningen är avslutad.

Som komplement till den rättsdogmatiska metoden tillämpas inslag av komparativ metod. I uppsatsen förekommer komparativa inslag i form av att svenskt kronvitnesssystem jämförs med amerikanskt kronvitnesssystem.¹² USA har valts som jämförelseland eftersom deras kronvitnesssystem inte bara är ett inslag i rättstillämpningen, utan en stor del av systemet i sin helhet. Det har därför bedömts mer givande att göra en jämförelse med ett land där kronvitnesssystemet tillämpas till sin spets, snarare än ett land som är likt svensk rätt i övrigt och som tillämpar kronvittnen i begränsad utsträckning.¹³ När det kommer till material relaterat till det amerikanska systemet har det huvudsakligen samlats in från amerikansk lagtext, rättspraxis och doktrin.¹⁴ Sådant material har till stor del inhämtats genom sökningar i databasen Heinonline. Det komparativa inslaget syftar till att undersöka om det finns

¹² Jfr Olsen (2004), s. 125–132; se även Bogdan (2003).

¹³ Jfr exempelvis Norge och Danmark där kronvitnesssystemen tillämpas i begränsad utsträckning. Se prop. 2021/22:186, s. 130.

¹⁴ Jfr Olsen (2004), s. 127–128.

aspekter från det amerikanska kronvitnesssystemet som Sverige kan ta lärdom av. Uppsatsen bygger på ett i vart fall inte orimligt antagande om att Sverige bör börja gå i amerikansk riktning vad gäller kronvitnesssystemet (se vidare under kapitel 4 och 5).

Eftersom uppsatsen avser att undersöka vad som krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i svensk rätt har det ansetts värdefullt att samtala med människor som kan bidra med perspektiv utöver enbart det teoretiska. Kompletteringsvis har därför intervjuer med representanter med koppling till rättsväsendet, såsom domare, åklagare, försvarsadvokater och polis, använts. Detta för att säkerställa arbetets relevans med praktiker.¹⁵

1.4 Teori och perspektiv

Koherens inom rätten, som innebär sammanhängande rättsregler och ett rättssystem som i sin helhet är enhetlig, är enligt flera rättsvetare ett grundkriterium för god lagstiftning och ett välfungerande regelverk.¹⁶ Koherensteorin, med Aleksander Peczenik som en av dess främsta förespråkare, är en rättsfilosofisk modell som betonar vikten av sammanhållning och konsekvens inom det rättsliga systemet. Koherens i rättssystemet skapar stabilitet, förutsägbarhet och rättssäkerhet. Det bidrar till säkerställd rättvisa och likabehandling, samtidigt som det minskar risken för inkonsekvent rättsskipning, vilket ökar medborgarnas förtroende för rättssystemet.¹⁷

Enligt Peczenik består koherens av tre element: (1) logisk motsägelsefrihet, (2) omfattande räckvidd och (3) stöd från andra komponenter i systemet. Det första elementet utgör den yttersta förutsättningen för koherens och innebär att en sammanhängande uppsättning rättsregler bör vara förenliga med varandra och inte innehålla motsägelser. Det andra elementet syftar till koherens mellan olika rättsområden. Det tredje elementet innebär koherens i

¹⁵ Jfr Sandgren (1995), s. 1042.

¹⁶ Se exempelvis Dworkin (1986), Raz (1992) och Peczenik (1995).

¹⁷ Peczenik (2005), s. 261 f.

rättssystemet i stort. Grunden i ett koherent rättssystem är enligt koherensteorin en övergripande sammanhängande logik och struktur.¹⁸

I fråga om logisk motsägelse ska det poängteras att koherens inom rättssystemet inte nödvändigtvis behöver betyda koherens in i minsta detalj. Lagar och regler kan ha olika syften, mål och bakomliggande principer. Av naturliga skäl kan dessa komma i konflikt och behöva balanseras. För att regelkollisioner ska undvikas bör rättssystemets olika normer tolkas systemkonformt. Detta så långt det är möjligt inom rimliga gränser och med hänsyn till systemets koherens. I ett system bör det däremot inte finnas regler med samma mål och syften mellan vilka det råder oklarhet i hur de förhåller sig till varandra och bör tillämpas. Detta eftersom det kan medföra att målen med reglerna inte kan uppfyllas på grund av svårigheter vad gäller den praktiska tillämpningen.¹⁹ Mot bakgrund av det är det viktigt att ett systems utformning kan motiveras. Om någon del av systemet är mindre sammanhängande bör koherenta skäl för denna inkoherens kunna ges. Sådana skäl kan vara att en mindre koherent lagstiftning är ett effektivare styrmedel än en mer koherent lagstiftning.²⁰

Koherensteorin utgör teoretiskt ramverk och analysverktyg för uppsatsen. Genom koherensteorin kan många tankar bakom det svenska påföljdssystemet synliggöras. Det kan i sin tur användas vid bedömningen av huruvida påföljdssystemet efter införandet av kronvitnesssystemet är koherent eller inte. Utgångspunkten i denna uppsats är att koherens inom påföljdssystemet är eftersträvansvärt. Arbetshypotesen i uppsatsen är att det svenska rättssystemet inte är anpassat för ett kronvitnesssystem. En del av denna hypotes är att koherensen i påföljdssystemet kan anses ha rubbats efter införandet av kronvitnesssystemet. I uppsatsen görs en bedömning baserat på om påföljdssystemet, delvis med hänsyn till hur det hänger samman med övrig straff- och processrätt, som en enhet är koherent. Fokus i uppsatsen

¹⁸ Peczenik (1999), s. 43–47.

¹⁹ Nowak (2003), s. 50–56.

²⁰ Peczenik (1999), s. 46–57.

ligger på det första elementet, logisk motsägelsefrihet. Koherensen mellan olika rättsområden och inom rättssystemet i stort är inte föremål för uppsatsen.

1.5 Avgränsningar

I uppsatsen studeras inkorporeringen av kronvitnesssystemet i Sverige, inte för- och nackdelar med systemet i sig. Den problematik som ett kronvitnesssystem kan innebära diskuteras emellertid. Detta i syfte att belysa tänkbara anpassningar som kan behöva göras inom svensk rätt för att hantera de utmaningar som följer med ett sådant system. Denna uppsats syftar däremot inte att ange konkreta förslag på anpassningar då det är en politisk fråga. Uppsatsen avser inte heller delta i den politiska debatten om strängare straff.

I uppsatsen används begrepp såsom kronvittne och kronvitnesssystem synonymt. Innebörden av kronvitnesssystem i uppsatsen är i första hand en strafflindringsgrund för den som medverkar till utredningen av annans brottslighet. Detta eftersom det är den innebörden som begreppet har i svensk rätt.²¹ För de fall i uppsatsen då begreppet avser ett mer långtgående och omfattande system, betonas att det är frågan om ett mer omfattande system än vad som medges enligt svensk rätt. Sådana fall förekommer främst i kapitel 4 där det amerikanska kronvitnesssystemet studeras.

Uppsatsen syftar till att utreda vilka anpassningar som kan tänkas krävas för att kronvitnesssystemet ska kunna passa in i svensk rätt. Med uttrycket passa in avses att kronvitnesssystemet ska fungera i och vara en del av ett koherent påföljdssystem. För att kunna bedöma om kronvitnesssystemet får effekt i praktiken används begrepp som effektivitet. Med effektivitet avses dels ökning i antalet lagförda och fällande domar, dels effektivt rättsskydd för den enskilde.

Uppsatsen tar i första hand sikte på kronvitnesssystemet som en del av påföljdssystemet. Mot bakgrund av det anses ämnen relaterade till

²¹ SOU 2021:35, s. 215–217.

förundersökningen, såsom sekretessaspekter, falla utanför uppsatsens ramar. Utgångspunkten i uppsatsen är det som antas vara de i praktiken mest förekommande fallen vid tillämpning av kronvitnesssystemet. Det betyder att hänsyn inte tas till undantagsfall såsom att den misstänkte är ungdom eller lider av en allvarlig psykisk störning.

Brott som kan förekomma i samband med kronvittne, däribland mened, övergrepp i rättssak, skyddande av brottsling, falsk angivelse och falsk tillvitelse, behandlas inte. Frågan om anonyma vittnen berörs inte. Även om vittnesskydd får anses utgöra en väsentlig del av kronvitnesssystemet, ingår det inte i syftet för uppsatsen att utforska hur ett vittnesskydd bör utformas.²² Av den anledningen innehåller uppsatsen heller ingen beskrivning av hur vittnesskyddet i varken Sverige eller USA ser ut idag. Frågor som sträcker sig längre fram i rättsprocessen, exempelvis resningsmöjlighet vid dom om kronvittne, diskuteras inte heller.

1.6 Disposition

Uppsatsen är indelad i sex kapitel. I det inledande kapitlet introduceras begreppet kronvitnesssystem, uppsatsens syfte och frågeställning presenteras samt övriga utgångspunkter fastställs.

Efter det första kapitlet behandlas i *kapitel 2* bakgrunden till begreppet kronvittne i svensk rätt samt innebörden av begreppet utifrån rådande system. Kapitlet inleds med en framställning av tidigare överväganden kopplat till frågan om kronvittnen. Denna del tar främst avstamp i svenska utredningar där frågan om kronvittne berörts. Avsnittet är av betydelse för förståelsen av hur man i Sverige argumenterat för och emot ett kronvitnesssystem. Därefter beskrivs innebörden av kronvitnesssystemet i svensk rätt. Det inkluderar en redogörelse för vilka anpassningar som hittills gjorts för att ett kronvitnesssystem ska passa in i svensk rätt. Eftersom kapitel 2 främst lägger

²² Jfr Brå 2019:10, *Tystnads kulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet*, s. 145 f. där vikten av vittnesskydd poängteras.

grunden för förståelsen av kronvittnesbegreppet och dess bakgrund, avslutas kapitlet enbart med en sammanfattning.

I *kapitel 3* presenteras det svenska påföljdssystemet. Kapitlet inleds med en beskrivning av påföljdssystemets utveckling och rättsliga utgångspunkter för påföljdssystemet i Sverige. Vidare framförs domstolens tillvägagångssätt vid val av påföljd. En skildring av svenskt påföljdssystem är en förutsättning för att i senare kapitel kunna diskutera vad som krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska kunna passa in i svenskt påföljdssystem. Kapitel 3 avslutas med en sammanfattning och delanalys.

Kapitel 4 innefattar en internationell utblick vad gäller kronvitnesssystem. En jämförelse mellan svenskt och amerikanskt kronvitnesssystem görs. USA har valts som jämförelseland eftersom deras kronvitnesssystem inte bara är ett inslag i rättstillämpningen, utan en stor del av systemet i sin helhet. Det har därför bedömts mer givande att göra en jämförelse med ett land där kronvitnesssystemet tillämpas till sin spets, snarare än ett land som är likt svensk rätt i övrigt och som tillämpar kronvittnen i begränsad utsträckning.²³ Detta avsnitt är betydelsefullt då det kan bidra med insikter om det finns aspekter från det amerikanska kronvitnesssystemet som Sverige skulle kunna ta lärdom av. Kapitel 4 avslutas med en sammanfattning och delanalys.

I *kapitel 5* framförs kritiska synpunkter på det svenska kronvitnesssystemet. I samband med detta diskuteras möjliga justeringar som kan tänkas nödvändiga för att kronvitnesssystemet ska kunna passa in i svensk rätt. Bedömningen görs dels baserat på en jämförelse med det amerikanska systemet, dels på utvärdering av det svenska systemet utifrån övriga kapitel i uppsatsen. Kapitlet utgör vad som kan liknas vid ett analyskapitel. Utgångspunkten i detta kapitel är att, det som krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i svensk rätt är ökad förutsägbarhet för den enskilde och ökade incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet. Detta sammantaget för att uppnå en koherent lagstiftning.

²³ Jfr exempelvis Norge och Danmark där kronvitnesssystemen tillämpas i begränsad utsträckning. Se prop. 2021/22:186, s. 130.

Kapitel 6 avslutar uppsatsen genom en sammanfattande redogörelse av analyser och slutsatser från tidigare kapitel i uppsatsen. Detta görs i syfte att konkretisera ett svar på uppsatsens frågeställning vad som krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i svensk rätt.

2 Begreppet kronvittne och dess bakgrund

2.1 Inledning

Kronvittnesdebatten i Sverige har pågått i många år. Ämnet kronvittne har varit ofrånkomligt på grund av den centrala betydelse som "tjallare" har för brottsbekämpande myndigheters arbete. En "tjallare" bidrar inte bara med ökad utredning och lagföring av brott, utan även ovärderlig kunskap om de kriminella nätverken.²⁴ Flertalet statliga utredningar som haft fokus på breda straffprocessuella förändringar har berört frågan om kronvittne. Fram till utredning *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35) har det dock inte tidigare funnits något uttryckligt uppdrag att utreda om ett sådant system bör införas i Sverige. Utredningen medförde att en bestämmelse som omfattar kronvittne, 29 kap. 5 a § BrB, infördes.²⁵

Detta kapitel inleds med en redogörelse av tidigare överväganden kopplat till frågan om kronvittne. Denna del är väsentlig för förståelsen för hur man i svenska utredningar och domstol argumenterat för och emot kronvittnessystem. De argument som lyfts fram är argument som kan knytas till en systemteoretisk granskning av kronvittnessystemet. Vidare förklaras innebörden av begreppet kronvittne så som det existerar i svensk rätt idag. Det ger fördjupad kunskap om begreppet vilket är nödvändigt eftersom begreppet har en central roll i uppsatsen. Det bidrar även till bedömningen om vilka anpassningar som kan krävas för att kronvittnessystemet ska kunna passa in och vara en del av ett koherent påföljdssystem.

²⁴ Olsson (2010), s. 483.

²⁵ SOU 2021:35, s. 185 och 217.

2.2 Bakgrunden till kronvitnesssystemet i Sverige

2.2.1 Fängelsestraffskommittén

Fängelsestraffskommittén hade på 1980-talet i uppdrag att genomföra allmän översyn av straffskalorna och utreda huruvida allmänna regler kring påföljdsval och straffmätning skulle införas eller inte. En väsentlig fråga i utredningen var möjligheten att vid straffmätningen beakta den som frivilligt angett sig själv (nuvarande 29 kap. 5 § första stycket punkt 5 BrB). I samband med detta berördes frågan om kronvittne. Den främsta fördelen med en ordning med kronvittne bedömdes vara att det skulle kunna underlätta polisens arbete i att avslöja exempelvis organiserad narkotikabrottslighet. Ett sådant system ansågs emellertid medföra risk för att polis och åklagare skulle frestas att förespegla större fördelar än vad domstolen kunde förväntas ge.²⁶

En annan nackdel som framfördes i utredningen var att ett kronvitnesssystem skulle uppmåna till angiveri, vilket ansågs vara ett mindre tilltalade beteende. En ytterligare nackdel som utredningen belyste var att individer från lägre rang i kriminella nätverk kunde utnyttjas till förmån för de av högre rang i nätverken. Kommittén ansåg att nackdelarna med kronvittnen övervägde fördelarna. Enbart möjligheten att vid straffmätningen i billighetsskäl beakta att den misstänkte frivilligt angett sig själv infördes, men alltså inte för de fall då gärningspersonen avslöjat sina medbrottslingar.²⁷

2.2.2 Kartellbekämpningsutredningen

Kartellbekämpningsutredningen hade i början av 2000-talet i uppdrag att analysera vissa frågor rörande effektiviteten av nuvarande konkurrenslagstiftning. I samband med detta diskuterades utifrån Fängelsestraffskommitténs överväganden vidare för- och nackdelar med ett kronvitnesssystem. Utredningen ifrågasatte ett sådant system och betonade ytterligare omständigheter som de menade vara viktiga att beakta. En

²⁶ SOU 1986:14, s. 14 och 452 f.; SOU 2021:35, s. 185–186.

²⁷ SOU 1986:14, s. 14 och 452 f.; SOU 2021:35, s. 185–186.

straffliindringsgrund baserat på utredningsmedverkan avseende annans brottslighet ansågs enligt utredningen bland annat medföra att frågor om effektivitet och prevention får ta plats framför frågor om skuld och rättvisa. En sådan ordning bedömdes inte önskvärd.²⁸

Ett ytterligare argument emot kronvittne som utredningen lyfte fram var att ett sådant system uppmuntrar brottslingar att uppge andra och även sig själv. Det skulle kunna strida mot rätten enligt artikel 6 Europakonventionen att inte belasta sig själv. Utredningen betonade dock att detta är ett långsökt och mindre starkt argument eftersom ett kronvitnesssystem faktiskt varken innebär skyldighet eller tvång att lämna uppgifter. Vidare framhävde utredningen att ett kronvitnesssystem skulle kunna kollidera med principen om rätten att försvara sig. Detta då den som förnekar till brott blir straffad medan den som erkänner med anledning av kronvitnesssystemet slipper straff. Det ansågs i sin tur riskera att leda till minskad benägenhet att hävda sin rätt bland de som vill erhålla straffnedsättning.²⁹

2.2.3 Beredningen för rättsväsendets utveckling

I samband som Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) i början av 2000-talet undersökte möjligheterna att med bibehållen rättssäkerhet öka effektiviteten och kvaliteten i rättsväsendets arbete, diskuterades kronvitnesssystem. BRU höll med om Fängelsestraffkommitténs och Kartellbekämpningsutredningens bedömningar.³⁰

Därutöver ifrågasatte BRU om ett kronvitnesssystem verkligen märkbart skulle öka effektiviteten i brottsutredningar. Detta eftersom den som pekar ut andra inte behöver belasta sig själv och kan ange felaktiga uppgifter, samtidigt som det kan ge fördelar. Bevisvärdet av ett kronvittne ansågs högst tivelaktigt. Mot bakgrund av det ansåg BRU att ett kronvitnesssystem inte borde införas i Sverige.³¹

²⁸ SOU 2001:74, s. 102–105; SOU 2021:35, s. 186–188.

²⁹ SOU 2001:74, s. 102–105; SOU 2021:35, s. 186–188.

³⁰ SOU 2005:117, s. 86 f.; SOU 2021:35, s. 190.

³¹ SOU 2005:117, s. 86 f.; SOU 2021:35, s. 190.

2.2.4 Påföljdsutredningen och Utredningen mot kriminella grupperingar

Påföljdsutredningen hade runt år 2010 till uppgift att göra en total översyn av påföljdssystemet. I betänkandet *Nya påföljder* (SOU 2012:34) föreslogs att punkt 5 om angivelse i billighetsskälens 29 kap. 5 § första stycket BrB (se mer om billighetsskälens i kapitel 3.4) skulle utvidgas till att även omfatta utredningsmedverkan avseende den egna brottsligheten. Detta fick genomslag. I samband med det diskuterades återigen kronvitnesssystemet. Utredningen betonade att det finns avgörande skillnader mellan ett system för strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet och ett kronvitnesssystem. Utredningen ifrågasatte främst hur bevisvärdet av uppgifter som en tilltalad lämnar om andra skulle bedömas vid påföljdsbestämningen, samt hur detta påverkar medtilltalades rätt till en rättvis rättegång.³²

Vidare poängterade Påföljdsutredningen att ett kronvitnesssystem grundar sig på samhällets intresse av att utreda brott, medan billighetsskälens i 29 kap. 5 § BrB vilar på en rättspolitisk grundtanke att det vore orättfärdigt att inte skänka strafflindring i de fall som anges i bestämmelsen. Det handlar således om straffnedsättning på helt andra grunder än vad som i övrigt gäller enligt svensk rätt. Mot bakgrund av det ansågs ett kronvitnesssystem inte passa in i Sverige.³³

Samtidigt som Påföljdsutredningen pågick genomfördes Utredningen mot kriminella grupperingar, vars syfte var att föreslå åtgärder som underlättar för personer som önskar lämna kriminella grupperingar. Utredningen hade även i uppdrag att föreslå åtgärder för att förhindra nyrekrytering till sådana grupperingar. I denna utredning framfördes att strafflindring på grund av medverkan i brottsutredningar skulle kunna utgöra ett centralt led i att motivera tungt kriminella att lämna den organiserade brottsligheten. Utredningen mot kriminella grupperingar lämnade däremot inget

³² SOU 2012:34, s. 230; SOU 2021:35, s. 192.

³³ SOU 2012:34, s. 230; SOU 2021:35, s. 192.

författningsförslag kring ökad möjlighet till strafflindring för den som medverkar i brottsutredningar eftersom det ansågs falla inom ramen för Påföljdsutredningen.³⁴

2.2.5 Prejudikat kopplat till kronvittnesdebatten

Ungefär vid samma tid som Påföljdsutredningen och Utredningen mot kriminella grupperingar pågick behandlades "bilsprängarmålet" NJA 2009 s. 599. I målet belystes frågan om kronvittnen. Bakgrunden till målet var att en MC-klubb misstänktes ha utfört två sprängattentat. En person med anknytning till MC-klubben klev fram och berättade om sin och andras inblandning i attentaten. Detta ledde till att flera personer dömdes och lagfördes för ett flertal brott kopplat till sprängattentaten. Genom personens utredningsmedverkan ansågs svårutredd och synnerligen allvarlig brottslighet ha uppdragats. Personen som angett sig själv och andra bedömdes däremot under överskådlig tid komma att leva under hot om allvarliga repressalier. Personen behövde bland annat byta identitet och flytta utomlands.³⁵

Uppre för prövning i HD var huruvida förhållandet att personen avslöjat sina medbrottslingar borde föranleda strafflindring eller inte. HD konstaterade att det bör ses som huvudregel att uppgiftslämnande om andras brott inte i sig leder till strafflindring. Vidare poängterade HD att strafflindring som enbart motiveras av samhällets intresse av att utreda brott inte omfattas av billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB. Däremot framhölls att personens medverkan i utredningen avseende andras brott väsentligt påverkat personens personliga situation och att personen under en överskådlig tid skulle leva under hot om allvarliga repressalier. Denna omständighet ansågs utgöra en undantagssituation enligt 29 kap. 5 första stycket punkt 8 BrB och ansågs utgöra skäl för strafflindring. I målet bedömdes straffvärdet till sju år och strafflindring om ungefär 57 % medgavs. Det innebär att straffet slutade i fängelse om tre år.³⁶

³⁴ SOU 2010:15, s. 197 f.; SOU 2021:35, s. 191–192.

³⁵ NJA 2009 s. 599.

³⁶ NJA 2009 s. 599.

Bilsprängarmålet har diskuterats i doktrin där bland annat Jack Ågren, professor i straffrätt, har påpekat att risken för repressalier mot dem som medverkar i utredningar avseende andras brott bör betraktas som normalfall, snarare än undantagsfall. Av den anledningen ansåg han det vilseledande att betrakta det som en huvudregel att inte ge strafflindring till den som anger sina medbrottslingar. Mot bakgrund av detta kan domen anses ha bidragit till att dåvarande huvudregel om att inte tillerkänna strafflindring för kronvittnen, kraftigt urvattnats.³⁷

2.2.6 Utredningen om processrätt och stora brottmål

Utredning om processrätt och stora brottmål hade runt år 2019 i uppgift att analysera hur handläggning av stora brottmål med hänsyn till kravet på rättssäkerhet både skulle kunna effektiviseras och moderniseras. I utredningen diskuterades strafflindring för medverkan i utredningen av egen brottsligheten. Frågan om ett eventuellt införande av ett kronvitnesssystem var inte föremål för utredningen, men frågan berördes ändå.³⁸

Utredningen konstaterade att det i stora brottmål med flera medgärningsmän är sannolikt att den som medverkar till utredningen av den egna brottsligheten även lämnar uppgifter som är av betydelse för utredning av andras brott. Uppgifter avseende den egna brottsligheten kan i sådana fall vara svåra att särskilja från uppgifter som berör andras brottslighet. Det ansågs enligt utredningen kunna betyda att den misstänkte i praktiken lämnat information som är viktig för utredningen av andras brott i utbyte mot myndigheternas löfte om fördelar i brottmålet. Utredningen bedömde att uppgifter avseende andras brottslighet indirekt redan omfattades av billighetsskäl enligt dåvarande lydelse av 29 kap. 5 § första stycket punkt 5 BrB (nuvarande 29 kap. 5 a § första stycket BrB), men att det inte var önskvärt att det i sig självt skulle kunna medföra strafflindring.³⁹

³⁷ Ågren (2010), s. 697–703.

³⁸ SOU 2021:35, s. 193–197.

³⁹ SOU 2021:35, s. 193–197.

I slutbetänkandet *Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg* (SOU 2019:38) föreslogs utökade befogenheter för åklagare att besluta om begränsningar av brottmål och om följderna av brott. Vidare framlades förslag att åklagare skulle ges möjlighet att fatta så kallat utfästelsebeslut om ett högsta straff för de fall en misstänkt lämnat uppgifter av väsentlig betydelse i utredningen av den misstänktes egen brottslighet. Flera remissinstanser påpekade att förslaget innebar ett närmande till ett kronvitnesssystem, vilket inte ansågs önskvärt. Förslaget genomfördes därför inte.⁴⁰

2.3 Begreppet kronvittne

2.3.1 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring

Regeringen tillsatte i november 2019 utredning *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35). Utredningen hade till syfte att överväga åtgärder som kunde stärka rättsprocessen och öka lagföringen av brott kopplat till kriminella nätverk. Svårigheterna i att utreda brott kopplade till kriminella nätverk beror ofta på den utbredda tystnadskulturen inom och utanför nätverken. Som ett led i att utveckla nya verktyg för att bryta denna tystnadskultur utreddes i utredningen frågan om kronvittne. För första gången i Sverige ansågs fördelarna med ett kronvitnesssystem överväga nackdelarna. Den 1 juli 2022 infördes i svensk rätt en ny bestämmelse, 29 kap. 5 a § BrB, som omfattar kronvittne.⁴¹

I utredningen framhölls att den nya bestämmelsen som omfattar kronvittne utformats på ett sätt som passar in i rådande straffprocessuell ordning. Av den anledning ansågs det inte finnas anledning att genomföra genomgripande förändringar av det straffprocessuella regelverket, inte heller skulle införandet av bestämmelsen vara avhängiga sådana förändringar.⁴² De anpassningar som ändå gjordes presenteras i detta avsnitt.

⁴⁰ SOU 2021:35, s. 193–197.

⁴¹ SOU 2021:35, s. 167 och 227–228.

⁴² SOU 2021:35, s. 231.

2.3.2 Kronvittnesbestämmelsens lydelse i BrB

Inledningsvis kan det konstateras att det inte finns någon enhetlig definition av varken kronvittne eller kronvitnesssystem. Det är dock allmänt accepterat att en central förutsättning för ett sådant system är att en misstänkt eller tilltalad, om vederbörande medverkar till utredning av annans brottslighet, erbjuds fördelar i den brottsutredning eller det brottmål där vederbörande är inblandad. Däremot råder det delade meningar om huruvida detta nödvändigtvis innebär att den misstänkte under förundersökningen kan förhandla sig till ett bindande löfte om strafflindring, eller om den tilltalades medverkan i utredningen enbart utgör en strafflindringsgrund som beaktas av domstolen vid straffmätningen eller vid val av påföljd. En förklaring till oenigheten kan vara att kronvitnesssystem ofta tillämpas i common law länder. Där har åklagaren ofta genom överenskommelser med den misstänkte (plea bargaining) möjlighet att begränsa brottmålets omfattning och delvis binda domstolen i påföljdsfrågan. I Sverige tillämpas kronvittnet inte i strikt formell mening såsom i common law länder. I svensk rätt betraktas kronvittnet enbart som en strafflindringsgrund.⁴³

Strafflindring med anledning av utredningsmedverkan stadgas i 29 kap. 5 a § BrB. Det första stycket avser medverkan i utredning av den egna brottsligheten. Andra stycket avser medverkan i utredning av annans brottslighet, kronvittnesbestämmelsen. Bestämmelse 29 kap. 5 a § BrB lyder enligt följande:

Vid straffmätningen ska rätten, utöver brottets straffvärde, i skälig omfattning beakta om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet.

Detsamma gäller om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i sex

⁴³ SOU 2021:35, s. 215–217.

månader eller av någon annans försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om gärningen är belagd med straff.

Finns det någon sådan omständighet som avses i första eller andra stycket, får rätten döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet, om det finns särskilda skäl för det.

2.3.3 Uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen

Kronvittnesbestämmelsen ställer inte upp någon begränsning avseende vilka brott som den som medverkar i utredning av annans brott står misstänkt för. Däremot måste det brott som anges vara av visst allvar för att strafflindring ska övervägas.⁴⁴ Den angivna gränsen relaterar till brottets abstrakta straffvärde (se mer om straffvärde, med andra ord brottets allvar, i kapitel 3.3). Straffskalan utgör det abstrakta straffvärdet och innefattar den nedre respektive övre gräns som lagen anger som påföljd för ett brott (se vidare om straffskalor i kapitel 5.3.2).⁴⁵ Det kan noteras att frånsett kravet i 29 kap. 5 a § andra stycket BrB på att utredningen ska avse brott av viss dignitet, ställer lagtexten upp samma förutsättningar för strafflindring i båda styckena i bestämmelsen.⁴⁶ Kronvittnesbestämmelsen omfattar brott som är vanligt förekommande inom kriminella nätverk och andra kriminella sammanhang. Exempel på brott som omfattas av bestämmelsen är mord, grov eller synnerligen grov misshandel, grov stöld, grovt bedrägeri, grovt vapenbrott och narkotikabrott av normalgraden eller högre.⁴⁷

Uppgifterna som lämnas behöver inte leda till ett visst resultat såsom att utredningen i väsentligt avseende underlättas, påskyndas eller lagförs, men

⁴⁴ SOU 2021:35, s. 252–253.

⁴⁵ Jareborg (1992), s. 258–259.

⁴⁶ Jfr NJA 2023 s. 265 p. 16.

⁴⁷ SOU 2021:35, s. 241; 3 kap. 1 § BrB; 3 kap. 6 § BrB; 9 kap. 3 § BrB; 7 § penningtvättsbrottslagen; 9 kap. 1a § vapenlagen; 1 § narkotikastrafflagen.

uppgifterna ska vara ägnade att göra det.⁴⁸ Normalfallet bör bestå i att den tilltalade lämnar en utförlig redogörelse för omständigheter hänförliga till brottet. Uppgifter som varit till betydande fördel för utredningen är också att anse som väsentliga. De uppgifter som anges kan omfatta allt ifrån okända gärningar, gärningar kopplade till en pågående eller nedlagd förundersökning eller brott som omfattas av en lagakraftvunnen friande dom. Det kan handla om att peka ut personer, transaktioner eller ange viktiga platser, exempelvis var en försvunnen person, narkotika eller skjutvapen finns. Uppgifterna behöver inte ha någon koppling till den egna brottsligheten.⁴⁹ Det finns heller ingen begränsning vad gäller möjligheten att vid bedömningen om strafflindring på grund av utredningsmedverkan av annans brott, beakta brott som begåtts utomlands.⁵⁰ Uppgifter avseende ett preskriberat brott är inte att betrakta som väsentliga.⁵¹

Några konkreta exempel från förarbetena på uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen är information som medfört att vapen eller narkotika beslagtogs, att personen kunnat dömas för ett allvarligare brott antingen avseende rubricering eller straffvärde, eller uppgifter som lett till att ett brott har kunnat avbrytas på planerings- eller försöksstadiet. Kortfattat handlar det om uppgifter som anses bidra till förstärkt bevisläge mot de inblandade.⁵² Att personer inom rättsprocesser ibland lämnar osanna uppgifter är en situation som åklagare och domstolar är vana vid och väl utrustade för att hantera. Mot bakgrund av det poängterades i utredning *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35) att risken för att misstänkta och tilltalade skulle lämna felaktiga uppgifter på grund av införandet av en kronvittnebestämmelse inte behövt överdrivas.⁵³

⁴⁸ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 a §.

⁴⁹ Åklagarmyndigheten 2022:24, *Strafflindring p.g.a. uppgifter om annans brott – en introduktion*, s. 3–9; NJA 2023 s. 265.

⁵⁰ SOU 2021:35, s. 244.

⁵¹ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 a §.

⁵² Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 a §.

⁵³ SOU 2021:35, s. 227 f.

Vidare kan det konstateras att situationen att den tilltalades medverkan i utredning av annans brott leder till att dennes närstående riskerar att utsättas för negativa konsekvenser, inte beaktas inom ramen för kronvittnesbestämmelsen. Sådana situationer omfattas av lydelsen omständigheter som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar enligt punkt 8 i billighetsskälens 29 kap. 5 § första stycket BrB (se mer om billighetsskälens i kapitel 3.4).⁵⁴

2.3.4 Den misstänktes rätt till information om möjlighet till strafflindring

Förutsägbarhet är en förutsättning för att en ordning om strafflindring ska tillämpas i praktiken.⁵⁵ I samband med att den som skäligen misstänks för brott underrättas om misstanken ska vederbörande få allmänt hållen information om möjligheten till och förutsättningarna för strafflindring enligt 29 kap. 5 a § BrB.⁵⁶ Upplysningen ska innehålla en angivelse av gällande rätt kopplat till strafflindringsgrunden. Av effektivitetsskäl ska upplysningen vidare lämnas utan att det i det enskilda fallet görs en bedömning av huruvida strafflindring kommer att vara aktuell eller inte. Det ska även i detta stadiet tydligt framgå att ingen garanti avseende domstolens bedömning i påföljdsfrågan kan lämnas.⁵⁷ Att sådan upplysning lämnats ska antecknas i förundersökningsprotokollet.⁵⁸ Om en misstänkt uttrycker sig villig att medverka i brottsutredningen av annans brott, bör utredningen alltid ledas av en åklagare.⁵⁹

Åklagaren kan ge den misstänkte fördjupad information om strafflindringsgrunden, men det ska observeras att detta inte får gå till på ett sätt som kan strida mot förbudet mot otillbörliga förhörsmetoder enligt 23 kap. 12 § RB. Värt att tillägga är även att en person som förhöras i en annan förundersökning än den i vilken vederbörande är misstänkt, enligt 23 kap. 10

⁵⁴ SOU 2021:35, s. 245.

⁵⁵ SOU 2021:35, s. 22.

⁵⁶ 12 c § FUK; 23 kap. 18 § första stycket RB.

⁵⁷ 29 kap. 5 a § BrB; 30 kap. 4 § BrB; 45 kap. 4 § RB; SOU 2021:35, s. 252.

⁵⁸ 20 § FUK; Sandén m.fl., Förundersökningskungörelsen, En kommentar (21 nov. 2022, Version 1C, JUNO), kommentaren till 12 c §.

⁵⁹ SOU 2021:35, s. 254.

§ femte stycket RB, har rätt att ha sin försvarare närvarande om vederbörande medverkar i den utredningen på ett sådant sätt att 29 kap. 5 a § BrB kan komma att tillämpas.⁶⁰

I sammanhanget kan det nämnas att det i utredning *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35) antyds att den misstänkte sannolikt står misstänkt för brottslighet högt upp på straffskalan, varpå straffhindring kan verka lockande.⁶¹ En utgångspunkt i utredningen är alltså att den misstänkte inte har incitament att medverka i utredning av annans brottslighet om denne själv inte är misstänkt för någon slags grövre brottslighet. Det torde sannolikt i normalfallet åtminstone inte handla om brottslighet av mindre företeelse. Det kan därför konstateras att den misstänkte antagligen har rätt att få en offentlig försvarare förordnad.⁶² Däremot verkar det inte vara en fråga som diskuterats särskilt ingående i utredningen. Inte bara innebär denna lucka otydlig reglering, det kan även medföra konsekvenser för den misstänkte, särskilt i fall då denne inte har rätt att få en offentlig försvarare förordnad (se vidare under kapitel 5.2.1).

2.3.5 Åklagarens påföljdsförslag

Enligt 45 kap. 4 § andra stycket RB ska åklagaren, om denne anser att det finns skäl att beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 a § BrB, lämna ett förslag till påföljd i stämningsansökan. Utgångspunkt i påföljdsförslaget är omständigheter som vid tidpunkt då åtal väcks, i mildrande och skärpande riktning kan påverka påföljden. Justering kan under domstolsprocessens gång göras i såväl mildrande som skärpande riktning.⁶³ Påföljdsförslaget är inte bindande för varken åklagaren eller domstolen.⁶⁴

⁶⁰ SOU 2021:35, s. 22 och 258.

⁶¹ Jfr SOU 2021:35, s. 252–254.

⁶² Jfr 21 kap. 3 a § RB.

⁶³ Värt att notera är att åklagarens möjlighet att ändra påföljdsförslag inte utgör ändring av talan. Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, En kommentar (1 okt. 2023, Version 95, JUNO), kommentaren till 45 kap. 4 §; jfr även 13 kap. 3–4 §§ RB.

⁶⁴ Fitger m.fl., Rättegångsbalken, En kommentar (1 okt. 2023, Version 95, JUNO), kommentaren till 45 kap. 4 §.

För fall där endast fängelse är aktuellt ska längden på fängelsestraffet som föreslås anges i påföljdsförslaget. Förslaget bör vara mindre precist om det för påföljdsbedömningen krävs utredning om den tilltalades personliga förhållanden. För att domstolen ska kunna avgöra om det finns skäl att inhämta yttrande från exempelvis socialtjänsten eller Kriminalvården, bör åklagaren dock ge indikation på hur denne bedömer straffvärdet. Åklagaren bör återkomma med ett mer precist påföljdsförslag efter att ett sådant yttrande inkommit. För fall där en icke frihetsberövande påföljd föreslås väljas är det tillräckligt att ange att en sådan påföljd är aktuell, precisering kan göras under målets handläggning. Vilken påföljd den tilltalade borde ha dömts till om medverkan i utredningen inte skett bör också framgå av påföljdsförslaget.⁶⁵

Åklagarens påföljdsförslag utifrån stämningsansökan ska framgå i domen. Detta anses bidra till att domskälen blir mer utförliga och på så vis klargör hur förslaget ändrats under rättegången. Därtill anses det tydliggöra för den tilltalade varför den utdömda påföljden stämmer eller inte stämmer överens med påföljdsförslaget i stämningsansökan. Sammantaget bidrar det till ökad tydlighet dels vad gäller bedömningen som föranleder en viss påföljd, dels vilken betydelse som den tilltalades utredningsmedverkan medfört. Detta får till följd att påföljdsfrågans intar en framskjuten roll i processen, vilket förväntas öka förutsägbarheten med kronvitnesssystemet.⁶⁶

2.3.6 Domstolen avgör om strafflindring medges

Det är domstolen som avgör om och i vilken utsträckning som strafflindring på grund av medverkan till utredning av annans brottslighet ska medges. Domstolen gör en bedömning utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet.⁶⁷ Eftersom de angivna uppgifterna inte behöver ha någon koppling till den tilltalades brottslighet, är det inte givet att domstolen i brottmålet avseende den tilltalade har tillräckligt underlag för att bedöma uppgifternas relevans för strafflindringsfrågan. Av den anledning är åklagarens

⁶⁵ SOU 2021:35, s. 272.

⁶⁶ 30 kap. 5 § RB; Prop. 2021/22:186, s. 71.

⁶⁷ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 a §.

redogörelse för de omständigheter som domstolen ska beakta vid strafflindringsbedömningen av stor vikt.⁶⁸

Även om åklagaren inte förfogar över påföljdsfrågan, kan det inte förkastas att åklagaren har en viktig roll vid domstolens val av påföljd. Skulle domstolen ha blivit bunden av förslaget skulle det rimligtvis inneburi att praxisbildning avseende strafflindring vid utredningsmedverkan av annans brott helt utvecklats av åklagaren. Det vore ett rejält avsteg från den övriga regleringen och är möjligtvis inte önskvärt i svensk rätt. Frågan är dock om detta inte behöver släppas på för att kronvitnesssystemet ska fungera i praktiken (se mer under kapitel 5.2.2).

2.3.7 Straffreduceringens storlek

I fråga om kronvittne krävs det precis som vid övriga strafflindringsgrunder särskilda skäl för att gå under straffskalans minimigräns.⁶⁹ Straffreduceringens storlek avgörs i det enskilda fallet efter en bedömning av samtliga omständigheter. Straffreduceringen är beroende av straffvärdenivån på den tilltalades egen brottslighet samt grundens styrka och art.⁷⁰ Strafflindringen ska först och främst sättas i relation till graden av den tilltalades utredningsmedverkan. Vilken eller vilka typer av uppgifter som lämnats samt allvaret i den brottslighet som angivelsen avser är också av betydelse. Vidare är det av synnerlig vikt om brottet inte hade kunnat lösas utan den tilltalades utredningsmedverkan.⁷¹

Om strafflindring på grund av medverkan i utredning av annans brott är aktuellt bör det normalt sett ske en relativt påtaglig justering av påföljden.⁷² När grund för strafflindring konstaterats måste den kunna få ett märkbart genomslag. Total straffrihet är dock inte möjlig.⁷³ Om brottet som den tilltalade begått har ett högt straffvärde bör reduktionen av ett fängelsestraff vara mer påtaglig jämfört med ett brott med lågt straffvärde. För kortare

⁶⁸ NJA 2023 s. 265 p. 20.

⁶⁹ 29 kap. 5 a § tredje stycket BrB.

⁷⁰ NJA 2023 s. 265 p. 22.

⁷¹ NJA 2023 s. 265 p. 21–23; jfr ”De två narkotikadistributörerna” NJA 2022 s. 1094 p. 19.

⁷² Prop. 2014/15:37, s. 38 f.

⁷³ SOU 2021:35, s. 502.

fängelsestraff bör reduktionen i normalfallet begränsas till en eller några månader.⁷⁴ Har den tilltalades utredningsmedverkan haft stor betydelse och den tilltalade på grund av det lider alternativt riskerar att lida på så sätt att även billighetsskäl punkt 8 i 29 kap. 5 § första stycket BrB blir tillämplig, kan straffet reduceras uppemot hälften av straffvärdet. Enligt förarbetena till 29 kap. 5 a § BrB bör reduceringens storlek framför allt utvecklas i praxis.⁷⁵ Praxis vad gäller strafflindring på grund av medverkan i utredningen av det egna brottet kan vara vägledande för straffreduktionens storlek avseende medverkan i utredning av annans brott.⁷⁶ Vad gäller straffreduktionens storlek har lagstiftaren i förarbetena inte tydliggjort om den ena typen av utredningsmedverkan generellt ska ge större reduktion än den andra.⁷⁷

I utredning *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35) antyds att den misstänkte sannolikt står misstänkt för brottslighet högt upp på straffskalan, varpå strafflindring kan verka lockande.⁷⁸ Det innebär att det troligtvis vanligen är fråga om brottslighet som föranleder fängelse. För övrigt berör utredningen inte frågan vad som gäller vid livstidsstraff. Det diskuteras inte heller hur det fungerar i fall då straffreduceringen skulle medföra "hopp" mellan olika påföljder. Även om utredningen överlämnar bedömningen om storleken på straffreduktion för strafflindring med anledning av utredningsmedverkan avseende annans brott till domstolen, kan det inte uteslutas att detta innebär knapphändiga och otydliga riktlinjer om vad som gäller. Det kan ur ett rättssäkerhetsperspektiv ifrågasättas.

I prejudikat "Glassplittret i väskan" NJA 2023 s. 265, som behandlar grovt narkotikabrott, diskuterades användningen av dels kronvittnesbestämmelsen, dels strafflindring vid hot om allvarliga repressalier. Den tilltalade lämnade

⁷⁴ Se NJA 2023 s. 265; "Mordet med brödkniven" NJA 2021 s. 377 s. 19; "De två narkotikadistributörerna" NJA 2022 s. 1094 s. 13.

⁷⁵ SOU 2021:35, s. 248.

⁷⁶ NJA 2021 s. 525 p. 23 och 32; Se exempelvis prejudikat "De två narkotikadistributörerna" NJA 2022 s. 1094 som behandlar grovt narkotikabrott. I målet diskuteras frågan om strafflindring för den som medverkat i utredningen av det egna brottet (dåvarande 29 kap. 5 § första stycket punkt 5 BrB, nuvarande 29 kap. 5 a § första stycket BrB). De två tilltalade i fallet uppgav självmant sin inblandning i narkotikaförsäljning samt att det fanns såväl narkotika som vapen i bostaden. Straffen sattes ner med två år per tilltalad och slutade med fängelse i fyra respektive tre år och tio månader.

⁷⁷ NJA 2023 s. 265 p. 22–23.

⁷⁸ Jfr SOU 2021:35, s. 252–254.

en utförlig redogörelse för händelseförloppet av en annan persons inblandning i hantering av narkotika i det aktuella målet. Den tilltalade uppgav att den andra personen en kväll hade kommit hem till den tilltalade med en stor väska narkotika. Den andra personen ville förvara väskan hos den tilltalade. Den tilltalade angav bland annat att den andra personen uppgett att denne slagit in en ruta på en bil för att komma åt väskan med narkotika. Dessa uppgifter föranledde att polisen kunde vidta utredningsåtgärder, där de hittade en väska med glassplitter och narkotika. Det gjorde att polisen, genom bilen som glassplittret kom ifrån, kunde koppla samman den andra personen till en annan förundersökning om grovt narkotikabrott. Uppgifterna som den tilltalade framfört bedömdes vara ägnade att väsentligt föra utredningen framåt. Det ledde till att personen som uppgifterna avsåg kunde lagföras för brott med en allvarligare rubricering än annars. Mot bakgrund av det ansågs uppgifterna vara av väsentlig betydelse för utredningen. Det motiverade strafflindring med anledning av medverkan i utredning av annans brott.⁷⁹

Strafflindring kan även bli aktuellt för den som medverkar i utredningen av någon annans brottslighet och som under en överskådlig tid efteråt inte kan leva ett normalt liv på grund av hot om allvarliga repressalier (se vidare om billighetsskäl i kapitel 3.4).⁸⁰ Så var fallet för den tilltalade i det aktuella målet. Inför huvudförhandlingen i tingsrätten inträffade en sprängning i trappuppgången till den tilltalades bostad. Denna händelse bedömdes vara kopplad till den tilltalades medverkan i utredningen av annans brott. Hotbilden bedömdes kvarstå under en längre tid efter händelsen. Den tilltalade tvingades flytta till skyddat boende. Situationen ansågs vara vidare skäl för strafflindring. Det samlade straffvärdet före beaktande av medverkan i utredningen av annans brott och de efterföljande hoten uppgick till fem år och sex månaders fängelse. Efter en samlad bedömning av strafflindringsgrunderna beslutades en reducering av straffet med ett år och sex månader. Därmed fastställdes det konkreta straffvärdet till fyra års fängelse.⁸¹

⁷⁹ NJA 2023 s. 265 p. 4–5 och 27–29.

⁸⁰ 29 kap. 5 § första stycket punkt 8 BrB.

⁸¹ NJA 2023 s. 265 p. 33.

2.4 Sammanfattning

De för- och nackdelar som framkommit genom årens utredningar och prejudikat är av central betydelse för en grundläggande förståelse av begreppet kronvittne. Det är väsentligt att förstå den problematik som ett kronvitnesssystem kan tänkas medföra. Detta för att kunna avgöra om Sverige med nuvarande lagstiftning lyckats hantera problematiken. Vidare är en redogörelse för innebörden av kronvitnesssystemet i svensk rätt givetvis nödvändig. Den grundläggande förståelsen för begreppets innebörd samt kronvitnesssystemets för- och nackdelar möjliggör vidare diskussionen om vad som krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i svensk rätt.

Kronvittnesdebatten har pågått under många år, bland annat inom ramen för statliga utredningar. Ämnet kronvittne har varit ofrånkomligt på grund av den centrala betydelse som "tjallare" har för brottsbekämpande myndigheters arbete. En av de främsta fördelarna med ett kronvitnesssystem är alltså att det kan bidra till effektiv brottsbekämpning. Enligt de tidigare utredningarna som berört frågan om kronvittne har nackdelarna med ett kronvitnesssystem ansetts vara många. En nackdel som en ordning med kronvittne kan tänkas innebära är att det uppmunar till angiveri av andra, vilket inte ansetts vara ett önskvärt beteende. Det har även ansetts uppmuntra brottslingar att ange sig själv, vilket skulle kunna strida mot rätten enligt artikel 6 Europakonventionen att inte belasta sig själv.

Vidare skulle ett kronvitnesssystem kunna innebära att individer från lägre rang i kriminella nätverk utnyttjas till förmån för de av högre rang i nätverken. Därtill har det i utredningar framförts att bevisvärdet av ett kronvittne kan ifrågasättas. Frågor såsom effektivitet och prevention får genom ett kronvitnesssystem ta plats framför frågor om skuld och rättvisa. En sådan ordning grundar sig på samhällets intresse av att utreda brott, vilket skiljer sig från övriga strafflindringsgrunder som finns enligt svensk rätt.

Frågan om kronvittnen har även berörts i det uppmärksammade prejudikatet, "bilsprängarmålet" NJA 2009 s. 599. HD poängterade att det bör ses som huvudregel att uppgiftslämnande om andras brott inte i sig leder till

strafflindring. Detta uttalande kom att kritiseras i doktrin. Mot bakgrund av detta kan domen anses ha bidragit till att dåvarande huvudregel om att inte tillerkänna strafflindring för kronvittnen, kraftigt urvattnats. Sakta men säkert har vi kunnat se att Sverige öppnat upp armarna för ett kronvitnesssystem.

Brottsligheten i Sverige har eskalerat över tid, vilket har medfört ett ökat behov av effektiva rättsliga verktyg. Utredning *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35) tillsattes i syfte att bland annat utreda frågan om kronvittne. För första gången i Sverige ansågs fördelarna med ett kronvitnesssystem överväga nackdelarna. Den 1 juli 2022 infördes i svensk rätt en ny bestämmelse, 29 kap. 5 a § BrB, som omfattar kronvittne.

För att kronvittnesbestämmelsen, 29 kap. 5 a § andra stycket BrB, ska medföra strafflindring ska den misstänkte eller tilltalade lämna uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott. Det brott som anges behöver vara av visst allvar för att strafflindring ska övervägas. Den angivna gränsen relaterar till brottets abstrakta straffvärde om att brottet inte får vara föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i sex månader eller av någon annans försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om gärningen är belagd med straff. Uppgifterna som lämnas behöver inte leda till ett visst resultat såsom att utredningen i väsentligt avseende underlättas, påskyndas eller lagförs, men uppgifterna ska vara ägnade att göra det. Några konkreta exempel från förarbetena på uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen är information som medfört att vapen eller narkotika beslagtagits, att personen kunnat dömas för ett allvarligare brott antingen avseende rubricering eller straffvärde, eller uppgifter som lett till att ett brott har kunnat avbrytas på planerings- eller försöksstadiet.

I samband med att den som skäligen misstänks för brott underrättas om misstanken ska vederbörande få allmänt hållen information om möjligheten till och förutsättningarna för strafflindring enligt 29 kap. 5 a § BrB. Vad som gäller vid förordnande av offentlig försvarare för den som medverkar i utredning av annans brottslighet är oklart. Om åklagaren anser att det finns skäl att beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 a § BrB, ska ett

påföljdsförslag lämnas i stämmningsansökan. Påföljdsförslaget är inte bindande för varken åklagaren eller domstolen. Det är domstolen som avgör om och i vilken utsträckning som strafflindring på grund av medverkan till utredning av någon annans brott ska medges. Domstolen gör en bedömning utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

Straffreduceringen är beroende av straffvärdenivån på den tilltalades egen brottslighet samt grundens styrka och art. Strafflindringen ska först och främst sättas i relation till graden av den tilltalades utredningsmedverkan, men vilken eller vilka typer av uppgifter som lämnats samt allvaret i den brottslighet som angivelsen avser är också av betydelse. När grund för strafflindring konstaterats måste den kunna få ett märkbart genomslag. Total straffrihet är dock inte möjlig. I prejudikat "Glassplittret i väskan" NJA 2023 s. 265, som behandlar grovt narkotikabrott, diskuterades användningen av dels kronvittnesbestämmelsen, dels strafflindring vid hot om allvarliga repressalier. Efter en samlad bedömning av strafflindringsgrunderna beslutades en reduktion av straffet med ett år och sex månader.

3 Påföljdssystemet i Sverige

3.1 Inledning

Det svenska påföljdssystemet bygger på principerna om proportionalitet, ekvivalens och förutsebarhet. Utgångspunkten vid domstolens val av påföljd är brottets straffvärde, med andra ord brottets allvar.⁸² Vidare görs en straffmätning där omständigheter som har med gärningspersonens personliga förhållanden att göra eller något som har inträffat efter brottet beaktas.⁸³ I svensk rätt finns det möjlighet att medge strafflindring på grund av individuella hänsynstaganden genom de så kallade billighetsskälerna i 29 kap. 5 § BrB.⁸⁴ Strafflindring kan även medges med anledning av utredningsmedverkan i den egna eller annans brottslighet enligt 29 kap. 5 a § BrB.

Detta kapitel inleds med en beskrivning av påföljdssystemets utveckling och rättsliga utgångspunkter för påföljdssystemet i Sverige. Vidare framförs domstolens tillvägagångssätt vid val av påföljd. En redogörelse av påföljdssystemet är central för denna uppsats. Att förstå och utvärdera koherensen i påföljdssystemet är också av grundläggande betydelse för att uppnå syftet med uppsatsen. Detta för att i senare kapitel kunna diskutera vilka anpassningar som kan krävas för att kronvitnesssystemet ska kunna passa in och vara en del av ett koherent påföljdssystem.

3.2 Påföljdssystemets utveckling och principer

När brottsbalken infördes år 1965 byggde påföljdsregleringen på den individualpreventiva tanken om att straffets huvudsakliga syfte var att avhålla den dömda från att begå nya brott. Behandlingstanken var grundläggande och bestraffning, som innan brottsbalken kom ansågs vara syftet med påföljder, ersattes med vård och behandling. Det var domstolens uppgift att avgöra hur

⁸² Borgeke (2016), s. 178; Dir. 2023:115, s. 4–5; se 29 kap. 1 § BrB.

⁸³ Jareborg (1988), s. 277.

⁸⁴ Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 5 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

återfall i det enskilda fallet bäst kunde motverkas. Detta synsätt kom att kritiserats eftersom systemet bland annat ansågs ge upphov till brister i fråga om likabehandling, innebära bristande rättssäkerhet och generera dåliga behandlingsresultat. Kritiken ledde till en påföljdsreform år 1989. Valet av påföljd skulle inte längre göras genom utfallet av olika preventionsbedömningar i det enskilda fallet. Brottets straffvärde, det vill säga brottets allvar, skulle vara utgångspunkten för beslutet om påföljd.⁸⁵ Ett påföljdssystem som enbart beaktar omständigheter som är hänförliga till straffvärdet ansågs däremot inte hållbart. Detta eftersom ett sådant system riskerar att bli fyrkantigt och medföra oskäliga resultat. Av framförallt humanitetsskäl ansågs det därför nödvändigt att i viss utsträckning ta hänsyn till olika individualpreventiva omständigheter för de fall då det skulle framstå som orättfärdigt om de inte beaktades vid påföljdsbestämningen. Detta är de så kallade billighetsskälerna i 29 kap. 5 § BrB.⁸⁶

Reformen 1989 medförde att principer om proportionalitet, ekvivalens och förutsebarhet blev centrala i påföljdssystemet. Proportionalitetsprincipen utgår från tanken att straff först och främst ska bestämmas med utgångspunkt i brottets svårighet. Det ska råda proportionalitet mellan brottslighetens svårhet och straffet, vilket innebär att svårare brott ska straffas strängare än lindrigare brott. Principen om ekvivalens ger uttryck för att lika svåra brott ska ge lika stränga straff.⁸⁷

Vidare innebär förutsebarhet i fråga om påföljdssystemet att gemene man utifrån straffrättsystemet ska kunna beräkna vilken straffrättslig reaktion ett visst konkret beteende kan tänkas medföra. Påföljdsbestämmelserna syftar sammantaget till att verka för en förutsägbar rättsskipning.⁸⁸ Sedan påföljdsreformen 1989 har det pågått en kontinuerlig process av reformarbete av enskilda delar av systemet. Förändringar har endast genomförts i

⁸⁵ Borgeke (2016), s. 178; Dir. 2023:115, s. 4–5.

⁸⁶ Jareborg (1992), s. 267; Prop. 1987/88:120, s. 47–48.

⁸⁷ Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 1 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

⁸⁸ Ågren (2013), s. 89 f.

begränsade delar och rådande påföljdssystem grundar sig på de bakomliggande tankarna till 1989 års påföljdsreform.⁸⁹

3.3 Straffvärdebedömning

Eftersom varje grad av ett brott är en egen brottstyp krävs det att rubriceringsgraden, alltså bedömningen huruvida ett brott ska bedömas som exempelvis normalgraden eller grov misshandel, inledningsvis fastställs. Därefter ska en straffvärdebedömning göras.⁹⁰ Utgångspunkter för att fastställa straffvärde finns i 29 kap. 1 § BrB. I bestämmelsen stadgas att straff ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Begreppet straffvärde utgör en funktion av gärningens skadlighet såsom skada, fara och kränkning, samt gärningsmannens skuld. Vad som i enskilda fall anses utgöra gärningens skadlighet bestäms utifrån de rekvisit och omständigheter som utmärker en viss brottstyp, så kallade brottsinterna omständigheter.⁹¹

Straffskalan utgör det abstrakta straffvärdet och innefattar den nedre respektive övre gräns som lagen anger som möjlig påföljd för ett brott. I ett system som bygger på proportionalitet mellan brott och straff anger lagstiftaren genom straffskalan hur klandervärd en viss brottstyp är i förhållande till andra kriminaliserade gärningar.⁹² Det kan tilläggas att vissa återfallssituationer medför möjlighet att tillämpa förhöjd straffskala.⁹³ Det konkreta straffvärdet är det straffvärde domstolen kommer fram till i ett specifikt fall.⁹⁴ (Se mer om straffskalor under kapitel 5.3.2)

Principerna om proportionalitet och ekvivalens kommer till uttryck i 29 kap. 1 § BrB. Lydelsen “den samlade brottslighetens straffvärde” i bestämmelsen ger uttryck för asperationsprincipen. Asperationsprincipen, den vid vardagligt

⁸⁹ Borgeke (2016), s. 181–183; Dir. 2023:115, s. 4–5.

⁹⁰ Dir. 2023:115, s. 3.

⁹¹ Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 1 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

⁹² Träskman (2003), s. 174–175.

⁹³ 26 kap. 3 § BrB; Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 a §.

⁹⁴ Träskman (2003), s. 174–175.

tal så kallade "mängdrabatten", tillämpas vid flerfaldig brottslighet. Det innebär att det allvarligaste brottet bildar utgångspunkt för bedömningen av straffvärdet, därefter läggs en "mindre och mindre del" på för de mindre allvarliga brotten. En slutkontroll görs av domstolen för att säkerställa att det konkreta straffvärdet inte är oproportionerligt i förhållande till den aktuella brottstypen. Därtill bör straffet för den samlade brottsligheten avspegla dess allvar i relation till annan brottslighet. Vid systematiska brott har principen emellertid begränsat genomslag.⁹⁵

Vidare i straffvärdebedömningen beaktas i 29 kap. 2 och 3 §§ BrB de så kallade brottsexterna omständigheter, vilket avser faktorer som inte har med rekvisiten i brottsbestämmelsen att göra. Sådana omständigheter kan delas in i försvårande respektive förmildrande omständigheter. Uppräkningen i bestämmelserna är exemplifierande och omfattar omständigheter som kan öka respektive minska straffvärdet. Försvårande svårigheter kan exempelvis vara om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form. Förmildrande omständigheter kan exempelvis vara att den tilltalade haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande. Domstolen ska därtill vid straffvärdebedömningen utgå från dels den allmänna värdering som lagstiftningen ger uttryck för, dels övriga principer som utvecklats genom praxis. Kommer domstolen i sin straffvärdebedömning fram till att påföljden inte kan stanna vid böter, mäts brottslighetens straffvärde till antal dagar, månader eller år i fängelse.⁹⁶

3.4 Straffmätning

Efter att gärningens straffvärde fastställts ska en straffmätning göras. Vid straffmätning beaktas omständigheter som kan påverka gärningspersonens straffvärdighet. Det handlar om omständigheter som har med gärningspersonens personliga förhållanden att göra eller något som har inträffat efter brottet.⁹⁷ Vid straffmätningen ska domstolen i skärpande

⁹⁵ NJA 2019 s. 238 p. 11 och 12; jfr även "Skärtorsdagsdomen" NJA 2008 s. 359.

⁹⁶ Dir. 2023:115, s. 5; Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 1 §; jfr även NJA 2003 s. 295.

⁹⁷ Jareborg (1988), s. 277; Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 5 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

riktning beakta den tilltalades tidigare brottslighet. Domstolen ska även beakta redan avtjänad påföljd och den tilltalades ungdom. Därtill ska domstolen avgöra om påföljdseftergift, alltså domstolsbeslut om att påföljd inte ska utgå trots fällande dom, bör meddelas. Har den tilltalade varit frihetsberövad under processen görs även en avräkning på detta.⁹⁸

Utöver den tilltalades utredningsmedverkan enligt 29 kap. 5 a § BrB kan domstolen i lindrande riktning vid straffmätningen beakta billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB.⁹⁹ Orsaken till att strafflindring i billighetsskäl anses motiverat är att det anses orättfärdigt att inte skänka strafflindring i de fall som anges i bestämmelsen.¹⁰⁰ Billighetsskäl är uttömmande och behöver vara av viss tyngd för att medge strafflindring.¹⁰¹ Billighetsskäl kan spela en avgörande roll främst vid val mellan fängelse och en icke frihetsberövande påföljd.¹⁰² Bestämmelsen ska tillämpas med restriktivitet med risk för att det annars medför oenhetlig praxis eller sociala orättvisor vid straffmätningen.¹⁰³

Billighetsskäl 29 kap. 5 § BrB lyder enligt följande:

Vid straffmätningen ska rätten, utöver brottets straffvärde, i skäligen omfattning beakta

1. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada,
2. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,
3. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks,

⁹⁸ Jareborg & Zila (2017), s. 123; 26 kap. 6 § BrB; 29 kap. 4 och 7 §§ BrB.

⁹⁹ Dir. 2023:115, s. 5.

¹⁰⁰ Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 5 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

¹⁰¹ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 §.

¹⁰² Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 5 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

¹⁰³ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 §.

4. om den tilltalade efter förmåga försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,
5. om den tilltalade frivilligt angett sig,
6. om den tilltalade förorsakas men till följd av att han eller hon på grund av brottet blir eller kan antas bli avskedad eller uppsagd från anställning eller drabbas av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning,
7. om ett straff utmätt efter brottets straffvärde skulle framstå som oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet, eller
8. om någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Finns det någon sådan omständighet som avses i första stycket, får rätten döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet, om det finns särskilda skäl för det.

Relevant för denna uppsats är främst punkt 5 och 8. Punkt 5 tar sikte på situationen där en gärningsperson frivilligt angett sig. Det är själva angivelsen som är det centrala, inte att gärningspersonen efter det att denne blivit misstänkt eller påkommen erkänner och på så sätt underlättar polisens arbete. Punkt 5 inkluderade tidigare omständigheten att en tilltalad lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av det egna brottet. I samband med införandet av strafflindring för den som medverkar i utredning av annans brottslighet flyttades strafflindringsgrunden för medverkan i utredningen av egen brottslighet från punkt 5 i billighetsskäl till 29 kap. 5 a § BrB. Uppgifter som lämnas avseende den egna brottsligheten omfattar sannolikt många gånger också uppgifter om andras brottslighet. Utöver det tydliga effektivitetsfokus som ligger till grund för möjligheten att vid strafflindring beakta att en tilltalad medverkat till utredning av annans brott, skiljer sig strafflindringsgrunden enligt 29 kap. 5 a § BrB från övriga billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB. Detta med tanke på att den tilltalade vid utredningsmedverkan av både den egna och annans brottslighet har rätt att bli informerad om

straffliindringsmöjligheten vid utredningsmedverkan, samt åklagarens skyldighet att lämna påföljdsförslag i stämmingsansökan. Mot bakgrund av detta ter det sig naturligt att straffliindring på grund av utredningsmedverkan avseende såväl den egna som andras brottslighet stadgas i samma bestämmelse, och hålls separat från övriga billighetsskäl.¹⁰⁴

Punkt 8 är allmänt hållen och skapar möjlighet att ta hänsyn till faktorer vilka inte närmare specificeras i bestämmelsen. Sådana omständigheter ska vara likvärdiga och väga lika tungt som de övriga billighetsskälen. Exempel på sådana omständigheter är att brottet begåtts i samband med självmordsförsök eller situationen då den som medverkar i utredningen av någon annans brottslighet under en överskådlig tid efteråt inte kan leva ett normalt liv på grund av hot om allvarliga repressalier.¹⁰⁵

3.5 Val av påföljd

Kan påföljden för den aktuella brottsligheten inte stanna vid böter ska domstolen med tillämpning av reglerna i 30 kap. BrB välja en påföljd.¹⁰⁶ I sammanhanget kan det konstateras att begreppet påföljd är vidare än begreppet straff. Endast fängelse och böter utgör straff. Övriga straffrättsliga påföljder såsom villkorlig dom och skyddstillsyn samt överlämnande till särskild vård, kan ersätta straffbestämmelsernas angivna straff.¹⁰⁷

Fängelse, som kan utdömas till allt mellan 14 dagar till fängelse på livstid, är att anse som en svårare påföljd än böter, villkorlig dom och skyddstillsyn.¹⁰⁸ Det förefaller däremot inte finnas någon klar gradering mellan resterande påföljder, varken hur de rangordnas i förhållande till varandra eller graderas utifrån ingripandegrad. Det ska dock tilläggas att skyddstillsyn vanligtvis

¹⁰⁴ SOU 2021:35, s. 246–247.

¹⁰⁵ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 §; NJA 2023 s. 265.

¹⁰⁶ Dir. 2023:115, s. 5.

¹⁰⁷ Därutöver kan brott i vissa fall föranleda annan särskild rättsverkan än påföljd, exempelvis förverkande, företagsbot, utvisning, avskedande, återkallelse av körkort. Se 1 kap. 1, 3, 4, 8 §§ BrB; Ulväng, Brottsbalk (1962:700) 1 kap. 3 §, Lexino (JUNO) 2017-09-01.

¹⁰⁸ 1 kap. 5 § BrB; 30 kap. 1 § BrB.

betraktas som en mer ingripande straffåtgärd än villkorlig dom.¹⁰⁹ Därtill kan det konstateras att ingen får dömas till fler påföljder för samma brott, med undantag för bland annat villkorlig dom vilket kan förenas med böter eller samhällstjänst och skyddstillsyn vilket kan förenas med kortare fängelsestraff.¹¹⁰

I Sverige finns en presumtion mot fängelse, vilket stadgas i 30 kap. 4 § BrB. Bestämmelsen lyder enligt följande:

Vid val av påföljd ska rätten fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Rätten ska då beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 och 5 a §§.

Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens straffvärde och art, beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott.

Fängelse ska dömas ut i sista hand och ska enligt principen om ultima ratio enbart dömas ut då det anses nödvändigt. Det finns tre omständigheter som kan bryta presumtionen, vilka är straffvärde, art och återfall. Som riktmärke vad gäller straffvärde har det i förarbeten fastställts att för de fall då straffvärdet bedöms vara 1 års fängelse eller mer råder presumtion för fängelse. Ju högre straffvärdet är, desto starkare motiv finns det att välja fängelse som påföljd.¹¹¹

Vissa brott, så kallade artbrott, motiverar utifrån allmänpreventiva skäl fängelsestraff även om dess straffvärde inte är högt. Exempel på artbrott är narkotikabrott, mened och våld och hot mot tjänsteman.¹¹² Av betydelse för bedömning vad gäller återfall är främst tidsfaktorn, brottens allvarlighet och om brottsligheten varit likartad. Ju snabbare återfallet sker, desto större

¹⁰⁹ Träskman (2003), s. 183–184; jfr bland annat NJA 2009 s. 34 och ”De kinesiska kullagren” NJA 2014 s. 559.

¹¹⁰ 28 kap. 3 § BrB; 30 kap. 2 § BrB; 30 kap. 8 § BrB; Ågren, Brottsbalk (1962:700) 30 kap. 2 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

¹¹¹ Prop. 1987/88:120, s. 100.

¹¹² Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 30 kap. 4 §.

anledning att skärpa påföljden. Återfall beaktas alltså både vid straffmätning och vid val av påföljd. Återfall ska skiljas från flerfaldig brottslighet. Återfall tar sikte på situationen då den som lagförts för ett brott återfaller och därefter begår brott igen. Flerfaldig brottslighet avser situationen där den som begår flera brott döms för samtliga brott, då tillämpas asperationsprincipen. Denna åtskillnad får betydelse för straffbestämningen. Det är endast i återfallssituationer som i enlighet med 30 kap. 4 § BrB kan bryta presumtionen mot fängelse.¹¹³ Domstolen ska vid val av påföljd göra en samlad bedömning av de tre faktorerna straffvärde, art och återfall.¹¹⁴

Innan fängelse döms ut ska samtliga omständigheter som kan tala för en annan påföljd än fängelse beaktas. Det betyder att även om brottets straffvärde, art och tidigare brottslighet talar för fängelse, kan särskilda skäl såsom billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB eller utredningsmedverkan i 29 kap. 5 a § BrB motivera en icke frihetsberövande påföljd. Omständigheter enligt 29 kap. 5 § BrB och 29 kap. 5 a § BrB beaktas alltså både vid straffmätningen och vid påföljdsvalet.¹¹⁵

3.6 Sammanfattning och delanalys

En redogörelse av påföljdssystemet och domstolens tillvägagångssätt vid val av påföljd är central för denna uppsats. Att förstå och utvärdera koherensen i påföljdssystemet är vidare av grundläggande betydelse för att uppnå syftet med uppsatsen. Detta för att i senare kapitel kunna diskutera vilka anpassningar som kan krävas för att kronvitnesssystemet ska kunna passa in och vara en del av ett koherent påföljdssystem.

Innan dagens brottsbalk infördes 1965 ansågs bestraffning vara det huvudsakliga syftet med påföljder. När brottsbalken kom blev behandlingstanken fundamental och bestraffning ersattes med vård och behandling. Denna ordning kritiserades och ledde till en reform 1989. Genom

¹¹³ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 30 kap. 4 §; Prop. 2015/16:151.

¹¹⁴ Prop. 1987/88:120, s. 100.

¹¹⁵ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 30 kap. 4 §.

reformen har principerna om proportionalitet, ekvivalens och förutsebarhet blivit grundläggande för det svenska påföljdssystemet.

Utgångspunkten vid domstolens val av påföljd är brottets straffvärde, med andra ord brottets allvar. Begreppet straffvärde utgör en funktion av gärningens skadlighet såsom skada, fara och kränkning, samt gärningsmannens skuld. Straffskalan utgör det abstrakta straffvärdet och innefattar den nedre respektive övre gräns som lagen anger som möjlig påföljd för ett brott. I ett system som bygger på proportionalitet mellan brott och straff anger lagstiftaren genom straffskalan hur klandervärd en viss brottstyp är i förhållande till andra kriminaliserade gärningar. Därtill finns det omständigheter som kan öka respektive minska straffvärdet, försvårande respektive förmildrande omständigheter. I samband med straffvärde ska även påpekas att asperationsprincipen, den vid vardagligt tal så kallade "mängdrabatten", tillämpas vid flerfaldig brottslighet.

Efter det att straffvärdet fastställts ska en straffmätning göras. Vid straffmätning beaktas omständigheter som kan påverka gärningspersonens straffvärdighet. Det handlar om omständigheter som har med gärningspersonens personliga förhållanden att göra eller något som har inträffat efter brottet. I svensk rätt finns det möjlighet att medge strafflindring på grund av individuella hänsynstaganden genom billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB. Orsaken till att strafflindring i billighetsskäl anses motiverat är att det anses orättfärdigt att inte skänka strafflindring i de fall som anges i bestämmelsen. Omständigheten att den tilltalade frivilligt angett sig enligt punkt 5 är relevant för denna uppsats. Även den mer allmänt hållna punkten 8 som skapar möjlighet att ta hänsyn till faktorer vilka inte närmare specificeras i bestämmelsen är relevant för uppsatsen. Detta eftersom dessa punkter kan anses relatera till strafflindring med anledning av utredningsmedverkan avseende den egna eller annans brottslighet enligt 29 kap. 5 a § BrB.

Vidare kan det konstateras att i och med kronvittnessystemets införande har skäl som motiverar att hänsyn tas till annat än brottets straffvärde, grundligt

förändrats. Som det påpekades redan vid Påföljdsutredningen existerar billighetsskäl på grund av humanitetsskäl, vilket skiljer sig från den effektivitetsskäl som motiverar en kronvittnesbestämmelse. På grund av att Sverige nu har ett kronvitnessystem har skälen alltså gått från att enbart avse individuella hänsynstaganden till att även inkludera det samhälleliga intresset av att brott utreds. Det faktum att bestämmelserna grundar sig på helt olika tankesätt torde inte nödvändigtvis innebära att de inte kan samexistera. Det kan däremot inte avskrivas att på grund av att kronvitnessystemet i princip kastats in i svensk rätt utan att några större anpassningar gjorts, medfört en rubbning av koherensen i det svenska påföljdssystemet. En rimlig följdfråga är om tillräckliga koherenta skäl ges för den inkoherens som kan tyckas råda i påföljdssystemet.

I Sverige finns en presumtion mot fängelse. Det finns tre omständigheter som kan bryta presumtionen, vilka är straffvärde, art och återfall. Innan fängelse döms ut ska samtliga omständigheter som kan tala för en annan påföljd än fängelse beaktas. Det betyder att även om brottets straffvärde, art och tidigare brottslighet talar för fängelse, kan särskilda skäl såsom billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB eller utredningsmedverkan i 29 kap. 5 a § BrB motivera en icke frihetsberövande påföljd. Omständigheter enligt 29 kap. 5 § BrB och 29 kap. 5 a § BrB beaktas både vid straffmätningen och vid påföljdsvalet.

Straffmätningen bygger främst på en proportionalitets- och ekvivalensbedömning, vilket grundar sig i tankarna som formades under reformen 1989. Påföljdsvalet sker med preventionshänsyn och utifrån individuella behovsbedömningar, vilket kan kopplas till de tankar som utformades i samband med att brottsbalken infördes 1965. Det kan inte bortses från att det således finns inbyggda spänningar i brottsbalkens påföljdssystem. Det kan konstateras att det rådande svenska påföljdssystemet även på så vis kan uppfattas som inkoherent. Det utmanar de grundläggande principerna såsom ekvivalens och förutsebarhet. Frågan är om det finns tillräckliga koherenta skäl för inkoherensen i påföljdssystemet. Därtill kan det dock ifrågasättas om systemet någonsin kan bli ideologiskt fullständigt och helt koherent.

I sammanhanget ska det tilläggas att eftersom det inte finns en klar rangordning mellan hur påföljderna rangordnas i förhållande till varandra eller hur de graderas utifrån ingripandegrad, kan argumenteras för att systemet även utifrån denna aspekt brister vad gäller förutsebarhet och ekvivalens. Det är sannolikt så att en inkoherent lagstiftning medför svårigheter att uppfylla målsättningen vad gäller enhetlig praxis. Detta eftersom en inkoherent lagstiftning riskerar att bidra till problematik vad gäller hur systemet ska tillämpas. Det innebär även att systemet är svårförklarat, vilket troligtvis gör det svårt för medborgarna att följa lagen. I förlängningen skulle det kunna underminera människors förtroende för rättssystemet och rättvisan. Sedan reformen 1989 har förändringar i påföljdssystemet endast genomförts i begränsade delar. En rimlig slutsats är att det nu krävs en total översyn över påföljdssystemet i sin helhet.

4 Internationell utblick – Det amerikanska rättssystemet

4.1 Inledning

Det amerikanska rättssystemet är uppbyggt på federal grund.¹¹⁶ Det innebär att det finns lagstiftning på både federal och delstatsnivå, samt federala och delstatliga domstolar som tillämpar dessa lagar. Det betyder vidare att det kan finnas olika straffprocessuella regler på federal respektive delstatlig nivå. På grund av detta kan det vara svårt att ge en heltäckande bild av systemet. I flera delar av systemet återfinns emellertid gemensamma drag, där skillnaderna är små. Det är de gemensamma dragen som detta kapitel baseras på.¹¹⁷

Kapitlet inleds med en redogörelse av grundläggande komponenter i det amerikanska rättssystemet. Denna del är central för en helhetsförståelse av det amerikanska systemet. Vidare beskrivs innebörden av det amerikanska kronvitnesssystemet, en del av det så kallade plea bargainsystemet. Därefter presenteras kritik som riktas mot USA:s kronvitnesssystem. Avsnittet syftar till att jämföra det svenska kronvitnesssystemet med USA som tillämpar ett kronvitnesssystem till sin spets. Detta för att kunna avgöra om det finns aspekter från det amerikanska kronvitnesssystemet som Sverige kan ta lärdom av. Avsnittet är väsentligt i den vidare diskussionen om vilka anpassningar som kan krävas för att det svenska kronvitnesssystemet ska kunna passa in och vara en del av ett koherent påföljdssystem.

4.2 Grundläggande komponenter i det amerikanska rättssystemet

I USA finns så kallad federal lagstiftning, vilken måste följas av samtliga delstater och myndigheter inom landet. Varje delstat har också sina egna lagar, dessa får inte strida mot den federala lagstiftningen. Den federala

¹¹⁶ Friedman & Hayden (2016), s. 124.

¹¹⁷ SOU 2005:117, s. 52 f.

lagstiftningen kan liknas vid de svenska grundlagarna och innefattar särskilda brott såsom smuggling och skattebedrägeri. Vidare har varje delstat i USA en egen strafflag för brott och straff. I delstaternas strafflagar fastställs olika brott såsom mord, rån och rattfylleri, samt de möjliga påföljderna för den som bryter mot dessa lagar. Vissa brottsliga handlingar omfattas av både den statliga och den federala lagen, narkotikabrott är ett sådant exempel.¹¹⁸

I likhet med dubbla nivåer av rättskällor finns ett dubbelt system av domstolar. De federala domstolarna, i överensstämmelse med principen om federalism, rankas högre än de delstatliga domstolarna. Högst upp i hierarkin av domstolar finns USA:s högsta domstol. I de federala domstolarna behandlas brott mot federal lag eller brott som sträcker sig över delstatsgränser. Delstatsdomstolarna hanterar brott mot delstatslagar.¹¹⁹ Eftersom USA är ett common law land och rättspraxis är av betydande vikt för rättssystemets styrning och vägledning, har domstolarna en central betydelse för det amerikanska rättssystemet. En sådan ordning kan ge hög förutsägbarhet. Det innebär dock att domstolen har mindre utrymme för skönsmässig bedömning i det specifika fallet.¹²⁰

I USA är synen på straff och rättvisa starkt präglad av retributivismen, särskilt jämfört med Sverige som har en låg grad av retributivism.¹²¹ I USA är befolkningen generellt mer straffinriktad jämfört med i Europa och särskilt med Sverige.¹²² Ur ett nationellt perspektiv tillämpar USA höga straff och breda straffskalor, medan Sverige befinner sig på den motsatta änden av skalan med milda straff och begränsade straffskalor.¹²³ Straffen varierar mellan delstaterna och är beroende av hur allvarligt brottet utifrån en social bedömning anses vara, inte utifrån en inneboende allvarlighetsgrad i ett visst brottsligt beteende.¹²⁴ Några möjliga påföljder i USA är böter, villkorlig dom med eller utan övervakning, fängelse under bestämd tid eller livstidsstraff

¹¹⁸ SOU 2005:117, s. 52 f.; Friedman & Hayden (2016), s. 155 f.

¹¹⁹ Kim (2015), s. 15 och 23; SOU 2005:117, s. 52 f.

¹²⁰ Kim (2015), s. 11 och 18.

¹²¹ Lex Lapidus: Avsnitt 1 – Rättssystemet i USA, 18.50–20 min och 27.20–28 min.

¹²² Lex Lapidus: Avsnitt 1 – Rättssystemet i USA, 13.10–13.45 min.

¹²³ Lex Lapidus: Avsnitt 1 – Rättssystemet i USA, 27.20–28 min.

¹²⁴ Friedman & Hayden (2016), s. 155 f.; Rapport från Utrikesdepartementet, s. 8.

med eller utan möjlighet till villkorlig frigivning. I majoriteten av delstaterna tillämpas dödsstraff.¹²⁵ Dödsstraff tillämpas både på federal och delstatlig nivå.¹²⁶ Dödsstraff bygger på en retributivistisk syn där gärningspersonen ska få det straff den "förtjänar" i relation till det lidande den utsatt offret för.¹²⁷ I USA tillämpas inte straffrabatter såsom i Sverige, utan varje straff adderas för varje individuellt brott. Mot bakgrund av att fängelsestraffen i USA kan vara långa, kan ett slutligt fängelsestraff övergå mänsklig livstid, något som inte finns i Sverige.¹²⁸ Våldsnivåerna i USA är ur ett internationellt perspektiv höga och landet har till antalet världens största fängelsepopulation. Kriminalvården i USA är generellt sett inriktad på bestraffning snarare än behandling.¹²⁹

4.3 Plea bargainsystemet

4.3.1 Innebörden av plea bargainsystemet

Enligt USA:s högsta domstol är den amerikanska straffrätten till största delen ett system av förlikningar snarare än ett system med rättegångar. I USA avgörs ungefär 95% av alla brottmål genom så kallade plea bargainförlikning, vilket innebär att enbart 5% går till huvudförhandling.¹³⁰ I ett tidigt stadium i utredningen av ett brott i USA, innan en rättegång initieras, ställs den misstänkte inför en förenklad domstolsprövning med en ensam domare. Innan den förenklade domstolsprövningen genomförs, förs plea bargainförhandlingar mellan den misstänkte och åklagaren.¹³¹

Tre huvudtyper av plea bargainöverenskommelser finns. Den första typen förutsätter att den misstänkte erkänner sig skyldig till brott. Som följd av ett

¹²⁵ Vad gäller straffskalor se exempelvis straffskalan för mord i New York som är 25 år till livstids fängelse. Jfr ett fall där en person dömdes för mord och straffet blev 25 år adderat med 2 plus 2 år för att han gömt kroppen och undanröjt bevis. Det totala straffet blev 29 år. Det innebär inte att han automatiskt släpps fri efter 29 år, utan att han kan ansöka om villkorlig frigivning efter 29 år. Se Lex Lapidus: Avsnitt 1 – Rättssystemet i USA.

¹²⁶ Rapport från Utrikesdepartementet, s. 1.

¹²⁷ Lex Lapidus: Avsnitt 1 – Rättssystemet i USA, 16.47–17.00 min.

¹²⁸ Jfr United States Sentencing Commission §5G1.2. Sentencing on Multiple Counts of Conviction.

¹²⁹ Rapport från Utrikesdepartementet, s. 7–8.

¹³⁰ Galoob (2017), s. 492.

¹³¹ SOU 2005:117, s. 52 f.

erkännande går åklagaren antingen med på att endast åtala för något eller några av de brott som vederbörande är misstänkt för, eller att åtala för ett mindre allvarligt brott än vad den ursprungliga misstanken avsåg. Den andra typen bygger på att domstolarna oftast accepterar åklagarens påföljdsförslag. Det ger åklagaren möjlighet att använda de breda straffskalornas flexibilitet som förhandlingsverktyg. Denna möjlighet förstärks av amerikanska regler om straff vid återfall, såsom obligatorisk livstids fängelse vid tredje återfallet för vissa brottstyper, exempelvis stöld och bedrägeri. Den tredje typen, som är särskilt relevant i denna uppsats, är en fråga om ett inslag av kronvitnesssystem. Det är en variant eller kombination av de två första typerna och innebär att åklagaren använder en eller flera misstänkta för att stärka dennes position gentemot andra misstänkta.¹³² Även om USA har ett rättssystem som utgår ifrån retributivism, anses det alltså i vissa fall motiverat att frångå denna ordning.¹³³

En plea bargainöverenskommelse kan motiveras utifrån olika faktorer såsom mildare straff eller svaghet i målet.¹³⁴ Straffreduceringen kan vara några år i fängelse eller till och med total straffbefrielse. Åklagaren ska vid plea bargainförhandlingen klargöra för den misstänkte var på straffskalan påföljden för det aktuella brottet ligger jämfört med var påföljden kan hamna om den misstänkte exempelvis erkänner sig skyldig och medverkar i utredning av annans brottslighet. Det innebär stor förutsebarhet för den misstänkte.¹³⁵

Det ska tilläggas att plea bargainprocessen i stort sett är oreglerad genom den federala lagstiftningen.¹³⁶ Plea bargainförhandlingar bedrivs utan offentlig insyn och utan krav på skriftlig eller annan dokumentation.¹³⁷ I vissa delstater i USA har brottsoffer möjlighet att få information om att en plea

¹³² SOU 2005:117, s. 52 f.; jfr Berglin (1986), s. 235–245.

¹³³ Tunick (2016), s. 625.

¹³⁴ Bokhashvili (2023), s. 209.

¹³⁵ Fyfe & Sheptycki (2006), s. 338 f.

¹³⁶ Galoob (2017), s. 492.

¹³⁷ SOU 2005:117, s. 52 f.

bargainförhandling pågår, samt möjlighet att lämna ett muntligt eller skriftligt uttalande till domstolen när överenskommelsen prövas.¹³⁸

Vid den förenklade domstolsprövningen prövas plea bargainöverenskommelsen. Domstolsprövningen inleds med att åklagaren redogör för den påstådda gärning som den misstänkte står anklagad för att ha utfört. Det underlag som åklagaren presenterar vid detta tillfälle innehåller varken en redovisning av omständigheterna kring brottet eller någon bevisupptagning. Underlaget kan inte anses motsvara en fullständig förundersökning i Sverige. Vid den förenklade domstolsprövningen ska den misstänkte framföra sin inställning angående gärningspåståendet, "to plead guilty or not guilty". Om den misstänkte förklarar sig skyldig, "guilty-plea", till den påstådda gärningen är processen vad gäller ansvarsfrågan över. Det innebär vidare att vederbörande avstår rätten att få denna fråga prövad i en huvudförhandling.¹³⁹

Ett erkännande i amerikansk rätt har stor betydelse och kan i princip avgöra målet, vilket beror på USA:s ackusatoriska syn på straffprocessen.¹⁴⁰ Det är i princip ingen skillnad mellan vilket brott det handlar om. Det ska dock tilläggas att det inom en del jurisdiktioner finns vissa undantag såsom att ett "guilty-plea" inte tillmäts lika avgörande betydelse vad gäller brott som kan innebära dödstraff.¹⁴¹

Vidare framför åklagaren vid den förenklade domstolsprövningen ett förslag på påföljd för den tilltalade. Har den tilltalade medverkat i utredning av annans brottslighet och således ska få strafflindring med anledning av det, överlämnar åklagaren därtill en rapport till domstolen som innehåller en redogörelse för värdet av den tilltalades samarbete.¹⁴² Därefter bestämmer domstolen påföljd för brottet, vilket vanligen är det som åklagaren föreslagit.¹⁴³ Kronvitnesssystemet går hand i hand med vittnesskydd. Väljer

¹³⁸ SOU 2005:117, s. 60–61.

¹³⁹ SOU 2005:117, s. 52 f.; jfr Berglin (1986), s. 235–245.

¹⁴⁰ Forsgren (2014), s. 218–221.

¹⁴¹ SOU 2005:117, s. 52 f.; jfr Berglin (1986), s. 235–245.

¹⁴² Fyfe & Sheptycki (2006), s. 338 f.

¹⁴³ SOU 2005:117, s. 52 f.; jfr Berglin (1986), s. 235–245.

den misstänkte att vittna erbjuds denne möjlighet att ingå i ett omfattande vittnesskyddsprogram. Det är sannolikt en betydande förklaring till systemets omfattande tillämpning.¹⁴⁴ Ett exempel på en plea bargainöverenskommelse avser en underboss i maffian som i utbyte mot straffflintring erkände sig skyldig till 19 mord och som samtidigt vittnade mot familjebossen. Underbossen dömdes till 5 års fängelse. Familjebossen dömdes till livstids fängelse utan möjlighet till villkorlig frigivning. Hade underbossen inte förklarat sig skyldig och vittnat mot familjebossen skulle han annars ha fått minst 20 års fängelse.¹⁴⁵

Den förenklade domstolsprövningen är ett sätt för domstolen att säkerställa att åklagaren agerat inom ramen för vad som är tillåtet enligt plea bargainsystemet. Detta kontrollerar domstolen exempelvis genom frågor till den misstänkte i syfte att säkra att ett erkännande avgetts frivilligt och inte är en följd av otillbörliga hot eller tvång. En plea bargaining innebär en snabb process som minskar arbetsbelastningen i rättsväsendet. Detta dels vad gäller åklagarens utredningsbörda, dels domstolarnas arbete med att avgöra brottmål. Det innebär vidare att handläggningstiderna vid utredningsstadiet och hos domstol kan minska.¹⁴⁶

4.3.2 Kritik mot plea bargainsystemet

Det amerikanska plea bargainingsystemet har emellertid fått kritik. En framstående utmaning med systemet är den så kallade samarbetsparadoxen. Samarbetsparadoxen innebär att gängledare och högt uppsatta gestalter inom de kriminella nätverken kan utnyttja systemet för att erhålla straffreducering på bekostnad av gängmedlemmar i lägre rang. Detta eftersom de i högre rang jämfört med de i lägre positioner har större insyn och besitter mer information om nätverkets brottsliga verksamhet.¹⁴⁷ I kriminella nätverk verkar ledarna dessutom vanligtvis genom mellanhänder. Det skapar problematik vad gäller fastställande av skuld för olika brott. Av den anledning är vittnesmål från medbrottslingar av stor betydelse. Det betyder också att ledare besitter

¹⁴⁴ Bowman (1999), s. 6 och 88.

¹⁴⁵ Fried (1994).

¹⁴⁶ SOU 2005:117, s. 52 f.

¹⁴⁷ Bowman (1999), s. 48.

information om vem som utfört brott, vilket de kan använda emot sina “underhuggare”. Detta antingen som skrämstaktik för att få “underhuggarna” att hålla tyst, eller för att “underhuggarna” ska ta på sig skulden för brott. Om “underhuggaren” inte gör så som ledaren önskar, kan ledaren använda informationen de besitter mot “underhuggaren” i syfte att själv undkomma straff.¹⁴⁸

Därtill kan ledargestalternas starka ställning inom nätverken och det faktum att få vågar sätta sig upp mot dem även vara en bidragande faktor till att de i högre rang skulle våga prata, men inte de i lägre rang.¹⁴⁹ Systemet kritiseras starkt för att äventyra rättssäkerheten. Detta eftersom vittnesmål blir förhandlingsbara. Det riskerar leda till ökad förekomst av osanna utsagor, felaktiga erkännanden eller utpekanden samt felaktigt friande eller fällande domar.¹⁵⁰

4.4 Sammanfattning och delanalys

USA tillämpar ett kronvitnesssystem till sin spets. En jämförelse mellan det svenska och det amerikanska kronvitnesssystemet kan bidra med insikter om det finns aspekter från det amerikanska kronvitnesssystemet som Sverige skulle kunna ta lärdom av. Dessa insikter är betydelsefulla för den vidare diskussionen om vilka anpassningar som kan krävas för att det svenska kronvitnesssystemet ska passa in och vara en del av ett koherent påföljdssystem.

Den federala lagstiftningen i USA kan liknas vid de svenska grundlagarna. Varje delstat i USA har en egen strafflag för brott och straff. Eftersom USA är ett common law land och rättspraxis är av betydande vikt för rättssystemets styrning och vägledning, har domstolarna en central betydelse för det amerikanska rättssystemet. En sådan ordning kan ge hög förutsägbarhet. Det innebär dock att domstolen har mindre utrymme för skönmässig bedömning i det specifika fallet. Vidare är synen på straff och rättvisa i USA starkt

¹⁴⁸ Fyfe & Sheptycki (2006), s. 337–338.

¹⁴⁹ Bowman (1999), s. 48.

¹⁵⁰ Fyfe & Sheptycki (2006), s. 347 f.

präglad av retributivismen, där gärningspersonen ska få det straff den "förtjänar" i relation till det lidande den utsatt offret för. Ur ett nationellt perspektiv tillämpar USA höga straff och breda straffskalor, medan Sverige befinner sig på den motsatta änden av skalan med milda straff och begränsade straffskalor. I USA tillämpas inte straffrabatter såsom i Sverige, utan varje straff adderas för varje individuellt brott.

Enligt USA:s högsta domstol är den amerikanska straffrätten till största delen ett system av förlikningar snarare än ett system med rättegångar. I USA avgörs ungefär 95% av alla brottmål genom plea bargainförlikning, vilket innebär att enbart 5% går till huvudförhandling. I ett tidigt stadium i utredningen av ett brott i USA, innan en rättegång initieras, ställs den misstänkte inför en förenklad domstolsprövning med en ensam domare. Innan den förenklade domstolsprövningen genomförs, förs plea bargainförhandlingar mellan den misstänkte och åklagaren. Den för denna uppsats relevanta typ av plea bargainförhandlingar är ett inslag av kronvitnesssystemet. Den typen av plea bargainförhandling innebär att åklagaren använder en eller flera misstänkta för att stärka dennes position gentemot andra misstänkta. Även om USA har ett rättssystem som utgår ifrån retributivism, anses det alltså i vissa fall motiverat att frångå denna ordning. Plea bargaining innebär en snabb process som minskar arbetsbelastningen i rättsväsendet.

Åklagaren ska vid plea bargainförhandlingen klargöra för den misstänkte var på straffskalan påföljden för det aktuella brottet ligger jämfört med var påföljden kan hamna om den misstänkte exempelvis erkänner sig skyldig eller medverkar i utredning av annans brottslighet. Det innebär stor förutsägbarhet för den misstänkte. I fråga om plea bargainöverenskommelser bestämmer domstolen i USA vanligen påföljden för brott i enlighet med det som åklagaren föreslagit. Det torde ge åklagaren ett stort skönsmässigt tolkningsutrymme i fråga om vem som ska undkomma straff. Det kan inte ignoreras att det innebär att åklagaren i princip intar en rättsskipande roll. Vidare sätter det stor press på åklagarens kompetens att bedöma osanna utsagor. Eftersom plea bargainförhandlingarna sker utan insyn kan det inte

uteslutas att det finns risk för att åklagaren tar till otillbörliga metoder för att få till en överenskommelse. Det sätter vidare press på domstolarnas kompetens att säkerställa att så inte varit fallet. Det är tänkbart att det amerikanska kronvitnesssystemet ökar risken för korruption och att ett dolt rättssystem skapas. För övrigt kan det poängteras att en sådan ordning troligtvis inte skulle vara förenlig med svensk rätt med tanke på bland annat offentlighetsprincipen och sekretessfrågor.

En framstående utmaning med det amerikanska kronvitnesssystemet är samarbetsparadoxen. Samarbetsparadoxen innebär att gängledare och högt uppsatta gestalter inom de kriminella nätverken kan utnyttja systemet för att erhålla straffreducering på bekostnad av gängmedlemmar i lägre rang. Detta eftersom de i högre rang jämfört med de i lägre positioner har större insyn och besitter mer information om nätverkets brottsliga verksamhet.

Det kan inte uteslutas att det amerikanska kronvitnesssystemet har så stor effekt på grund av att incitamenten att samarbeta med rättsväsendet är så stor. Detta med anledning av att en person kan få så pass stor straffreducering som total straffrihet och på så vis undkomma de långa straffen som annars ofta utdöms i USA. Det ska tilläggas att de väldigt långa straffen i USA inte har någon praktisk betydelse, utan får snarare tolkas vara en symbol för hur allvarligt lagen ser på ett visst brottsligt beteende. Ett sådant synsätt får anses främmande för svensk rätt.

Vidare är det troligt att ett kronvitnesssystem väcker ungefär samma frågor oavsett utformning. Det innebär att företeelser såsom samarbetsparadoxen sannolikt även finns i Sverige. Den möjlighet till betydande straffreducering som finns i USA innebär dock troligtvis att det amerikanska systemet lockar fram falska uppgifter i större utsträckning än i Sverige. Det bör emellertid uppmärksammas att utsagor enligt amerikansk rätt inte behöver styrkas av annan bevisning och att ingen särskild bevisning behöver presenteras vid den förenklade domstolsprövningen. Det kan inte uteslutas att det medför ökad risk för materiellt felaktiga domar, vilket även visat sig vara ett utpräglat problem i USA.

Rättssystem ger uttryck för en viss grundsyn på vad straff är till för. Det påverkar sannolikt medborgarnas syn på straffets syfte och innebörden av rättvisa. Den annars starkt präglade retribuvistiska synen på straff och rättvisa som råder i USA kan förbises exempelvis i fråga om kronvittnen. En sådan ordning kan ifrågasättas utifrån ett brottsofferperspektiv. Om ett brottsoffer anser att straff är till för att bestraffa dem som begår brott, är det rimligt att fråga sig hur brottsoffret känner inför att lagen föreskriver stränga straff, men att gärningspersonen ändå får gå fri. Sannolikt påverkar detta huruvida brottsoffret upplever att den får upprättelse eller inte. Vidare kan det ifrågasättas hur medborgarna i allmänhet ställer sig till det faktum att lagen ställer upp höga straff, men att kriminella i princip kan förhandla sig till frihet. Även om ett kronvitnesssystem kan bidra till att fler brott utreds och lagförs, kan det inte avskrivas att en sådan ordning kan väcka missnöje hos medborgarna. Missnöje över rättsväsendet kan i förlängningen gå ut över förtroendet för staten.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att för att ett kronvitnesssystem ska fungera måste en rad intressen vägas mot varandra. Det omfattar statens behov av att effektivt utreda brott, samtidigt som hänsyn behöver tas till dels de misstänkta, dels brottsoffer. Därtill är det av vikt att säkerställa materiellt riktiga domar och att allmänhetens förtroende för rättsväsendet upprätthålls. Målet får därtill rimligtvis anses vara att uppnå koherens i form av en övergripande och sammanhängande logik och struktur i rättssystemet.

För att ett kronvitnesssystem ska få någon effekt kan det tyckas uppenbart att det måste finnas något tillräckligt lockande att erbjuda de kriminella. I USA finns starka incitament för kriminella att samarbeta med rättsväsendet. Detta bland annat på grund av möjligheten till kraftig straffreducering för den som medverkar i utredning av annans brottslighet. Därtill ges den misstänkte stor förutsägbarhet i fråga om utredningsmedverkan avseende annans brottslighet. En annan nyckelkomponent till det amerikanska kronvitnesssystemets omfattande tillämpning är det vidsträckta vittnesskyddet som kronvittnen erbjuds. Mot bakgrund av det kan det konstateras att det vi kan lära oss av USA är att för att ett system med kronvittne ska få effekt krävs kraftig

straffreduktion, förutsägbarhet samt ett omfattande vittnesskydd. Det vi måste vara uppmärksamma på är dock den problematik och de konsekvenser som en sådan ordning kan medföra.

5 Kritiska synpunkter på kronvitnesssystemet och möjlighet till justeringar i svensk rätt

5.1 Inledning

Den allvarliga och organiserade brottsligheten som ökat under de senaste decennierna utgör ett mycket allvarligt samhällsproblem och kan sammantaget klassificeras som systemhotande. I takt med att brottsligheten utvecklas måste samhällets reaktioner och motåtgärder utvecklas. Den straffrättsliga reaktionen på brott ger uttryck för samhällets avståndstagande och klander och bör återspegla allvaret i brottsligheten. Den ökade mängd våldsbrott som inte sällan utspelas i det offentliga rummet väcker känslor hos medborgarna, vilket sätter press på politikerna att agera.¹⁵¹ Det kan inte förkastas att införandet av kronvitnesssystemet har varit ett sätt att visa politisk handlingskraft, vilket inte är synonymt med att en sådan ordning är lämplig eller genomtänkt.

Denna slutsats ligger i linje med de samtal jag har haft med flertalet praktiker; domare, åklagare, försvarsadvokater och polis, som uttryckt att de inte varit med om att kronvittnesbestämmelsen ställts på sin spets särskilt många gånger. Mot bakgrund av det är det tänkbart att kronvitnesssystemet i svensk rätt inte fungerar i praktiken som man önskat. Det är svårt att säga varför bestämmelsen inte verkar fungera. Möjliga anledningar är att kronvitnesssystemet enligt nuvarande utformning är oförutsägbar och att belöningen är för liten i relation till den risk som utredningsmedverkan

¹⁵¹ Dir. 2023:115, s. 7–9 och 11.

avseende annans brottslighet innebär. Utifrån den nuvarande regleringen är en rimlig framtidsprognos att bestämmelsen inte kommer vara till särskilt stor nytta, vilket innebär att dess syfte att bekämpa brottslighet och bryta tystnadskulturen inte uppnås. Det behöver dock inte betyda inte att kronvitnesssystemet bör förkastas, men för att en sådan ordning ska vara här för att stanna behöver anpassningar i den svenska rätten göras.

Det ska nämnas att det under tiden som denna uppsats skrivs pågår ett uppdrag, som en del i utredning om *Anonyma vittnen* (SOU 2023:67), att utvärdera hur reglerna om straff lindring vid utredningsmedverkan av annans brottslighet har fungerat i praktiken. Syftet är att undersöka om kronvitnesssystemet har gett önskat resultat i fråga om effektivitet och rättssäkerhet. I detta uppdrag ingår även bland annat att ta ställning till om åklagarens förslag till straff lindring bör bli bindande för domstolen. Denna utredning är i nuläget på sin sluttamp och ska redovisas senast den 28 juni 2024.¹⁵² I skrivande stund har jag varit i kontakt med sekreteraren för utredningen som uppgett att ingen information om utredningens framsteg kan tillhandahållas förrän utredningen är avslutad.

I detta kapitel diskuteras problematik som ett kronvitnesssystem kan innebära. Den kritiska granskningen av systemet görs i syfte att belysa tänkbara anpassningar som kan behöva göras inom svensk rätt för att hantera de utmaningar som följer med ett sådant system. Detta kapitel utgår ifrån att det som krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i svensk rätt är ökad förutsägbarhet för den enskilde och ökade incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet. Detta sammantaget för att uppnå en koherent lagstiftning.

¹⁵² SOU 2023:67, s. 46; Dir. 2024:25.

5.2 Förutsägbarhet för den enskilde

5.2.1 Nuvarande kronvitnesssystem - Bristande förutsägbarhet för den enskilde

Det kan konstateras att utredningsmedverkan avseende annans brottslighet innebär risker för den misstänkte. Att den som golar inte har några polare är ett faktum i den kriminella världen. Samarbete med rättsväsendet kan sannolikt enligt kriminell logik liknas vid en dödssynd, där den som golar ska straffas på ett eller annat sätt. Den som väljer att ange sina medbrottslingar behöver därför troligtvis vara beredd på att lämna den kriminella världen. För att de kriminella ska våga göra det behövs sannolikt en försäkran om att rättsväsendet finns där för att fånga dem om de väljer att ta det steget. Det rättsväsendet behöver kunna erbjuda är därför förutsägbarhet. Denna utgångspunkt styrks av det amerikanska systemet där exempelvis bindande avtal om strafflindring kan ingås, vilket medför stor förutsägbarhet för den misstänkte.

Eftersom polis och åklagare enligt rådande svenskt rättssystem inte kan ge den misstänkte några garantier på straffreducering, kan det inte förkastas att den misstänktes önskemål om förutsägbarhet inte kan mötas av rättsväsendet. Denna slutsats stämmer överens med verkligheten enligt vad som framkommit av mitt samtal med Mathias Larsson, en senior åklagare som arbetar med en stor variation av ärenden. Han har varit med om flera fall där en misstänkt under förundersökningen övervägt att lämna uppgifter om andra, men att den misstänkte ändrat sig när denne förstått att det inte går att garantera en strafflindring eller att det inte är möjligt att vara anonym. Det ska påminnas om att denna uppsats inte ämnar beröra frågan om anonyma vittnen.

I sammanhanget kan det noteras att flera remissinstanser i proposition *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* påpekat att kronvitnesssystemet inte

tillför tillräcklig förutsägbarhet för den misstänkte.¹⁵³ Det är inte orimligt att anta att bristande förutsägbarhet i det svenska kronvitnesssystemet är en central anledning till att systemet inte verkar fungera i praktiken. Denna slutsats stämmer vidare överens med det samtal jag haft med Bengt Ivarsson, advokat och expert i ett flertal statliga utredningar på straffrättens och straffprocessrättens område, som uttryckt sig liknande.

Det faktum att det råder oklarhet i vad som gäller vid förordnande av offentlig försvarare i samband med kronvittne, vilket påpekats under kapitel 2.3.4, kan i denna kontext kommenteras. Utan tillgång till en offentlig försvarare står den misstänkte ensam och måste möta både polis och åklagare på egen hand. Vid förundersökningen ska polis och åklagare tydliggöra grunderna för strafflindring för den misstänkte, därefter har den misstänkte ingen vidare juridisk hjälp utan en försvarare. Det ska tilläggas att den misstänkte utan en försvarare inte får rådgivning i huruvida denne i det enskilda fallet bör gå med på ett sådant förfarande eller inte. Det kan inte ignoreras att det sannolikt för någon utan juridisk kunskap är svårt att ta ställning till vad vederbörande i ett sådant läge bör göra.

Vidare ska det påminnas om att ett påföljdsförslag vid strafflindring med anledning av utredningsmedverkan av annans brottslighet lämnas i stämningsansökan. Påföljdsförslaget är däremot inte nödvändigtvis den påföljd som domstolen utdömer. När den nu tilltalade, tidigare misstänkte, får del av stämningsansökan har vederbörande vid två tillfällen fått information om möjlig påföljd för det egna brottet. Det kan inte förkastas att den tilltalade genom stämningsansökan, särskilt i brist på kunskap och juridisk hjälp, kan få falska förhoppningar om en kommande påföljd. Det kan inte bortses ifrån att det kan upplevas icke förutsägbart för den tilltalade.

Rättegången är nästa steg för den tilltalade, under vilken åklagaren har möjlighet att justera påföljdsyrkandet ytterligare.¹⁵⁴ Slutligen kommer

¹⁵³ Se exempelvis Justitiekanslern, Ekobrottsmyndigheten och Advokatsamfundet i prop. 2021/22:186, s. 51, 53 och 64.

¹⁵⁴ Jfr även muntlighets- och omedelbarhetsprincipen som är två grundpelare i den svenska brottmålsprocessen. Se 46 kap. 5 § RB och 30 kap. 2 § RB.

domen, där det visserligen ska resoneras kring varför förslaget till påföljd i stämningens ansökan stämmer eller inte stämmer överens med den utdömda påföljden. Det kan dock inte uteslutas att denna process för den tilltalade kan uppfattas komplicerad och svårbegriplig. Detta kan ur ett rättssäkerhetsperspektiv ifrågasättas. Det bör poängteras att offentlig försvarare ofta förordnas i fall då det är osäkert om det krävs eller inte, varpå beskrivet scenario kan verka långtgående.¹⁵⁵ Denna aspekt bedöms likväl viktig att lyfta för att visa på den bristande regleringen i systemet vad gäller frågan om förordnande av offentlig försvarare för den som medverkar i utredning av annans brott.

Vidare får begreppet förutsägbarhet antas sträcka sig bortom enbart att de kriminella kan förlita sig på den information de får från rättsväsendet. Begreppet bör även innebära att den som överväger att ange sina medbrottslingar ska kunna känna sig trygg nog att göra det, vilket förutsätter att vederbörande har förtroende för rättsväsendet.¹⁵⁶ Det får antas ligga i sakens natur att de kriminella inte känner förtroende för rättsväsendet. Hur förtroendet för rättsväsendet ska öka bland de kriminella nätverken kan därför antas vara en komplex fråga. Det är tänkbart att man i utredning *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35) underskattat den bland kriminella icke existerande tillitskultur som finns för rättsväsendet. Bristande förtroende för rättsväsendet skulle vidare kunna utgöra en del av förklaringen till kronvitnesssystemets begränsade användning. Begreppet förutsägbarhet torde även omfatta att de kriminella behöver ha klara förväntningar på det skydd denne och dennes närstående kommer att erhålla, om den misstänkte väljer att medverka i utredning av annans brott.¹⁵⁷ Det är tänkbart att den misstänkte behöver flytta utomlands, skaffa en ny identitet och klippa all kontakt med anhöriga. Frågan är hur många som är beredda att göra det.

Kronvitnesssystemet i sig kan tolkas uppmuntra kriminella till att ange varandra. Detta är något som påpekats redan av Fängelsestraffskommittén, och något som inte ansetts vara ett önskvärt beteende. Angivelser från

¹⁵⁵ Jfr 21 kap. 3 a § RB.

¹⁵⁶ SOU 2021:35, s. 227 f.

¹⁵⁷ SOU 2021:35, s. 227 f.

kriminella kan dock bidra till ökad utredning och lagföring av brott samt ovärderlig kunskap om kriminella nätverk. För att ett kronvitnesssystem långsiktigt ska kunna verka effektivt behövs höjd tas för det ökade upphov hämndaktioner som ett sådant system kan medföra. Det kan anses rimligt att ifrågasätta om utredningen till införandet av kronvitnesssystemet verkligen tagit hänsyn till de risker som är förknippade med utredningsmedverkan avseende annans brottslighet. Denna slutsats ligger i linje med det samtal jag haft med brottmålsadvokat Johan Eriksson, som uttryckt sig liknande.

I samband med förtroendet för rättsväsendet och kritiken om att kronvitnesssystemet uppmuntrar kriminella att ange varandra ska samarbetsparadoxen och likabehandlingsprincipen beröras. Kronvitnesssystemet och samarbetsparadoxen kan medföra svårigheter vad gäller upprätthållande av likabehandlingsprincipen. Detta sker genom att lika fall inte behandlas lika då vissa individer tilldelas förmåner i form av strafflindring i utbyte mot samarbete, vilket inte är tillgängligt för alla. De som har mer information att dela med sig av och de som kanske inte har någon eller något att frukta, är de som gynnas av systemet. Sannolikt är det ledargestalter som befinner sig i sådana situationer. Det innebär att systemet kan anses belöna den som är "mest" kriminell.

Gängledare agerar inte sällan genom mellanhänder. Det är ofta dem i lägre rang i de kriminella nätverken som utför själva brotten. Det betyder att en person som beslutar sig för att samarbeta med myndigheterna i utredningen av en annan persons brott, troligtvis väljer att avslöja den som faktiskt utfört brottet snarare än den som planerat det. Detta eftersom det kan antas vara mer riskfyllt att ange en gängledare jämfört med en person i lägre rang från nätverket. Det får till följd att den som är hjärnan bakom brottet med större sannolikhet får gå fri, medan den som utfört brottet åker fast. Det kan betyda att brott såsom stämpling och anstiftan till grovt organiserad brottslighet inte uppkläras och lagförs. Vidare torde det dessutom innebära att nya personer som kan utföra jobb åt gängledaren behöver rekryteras till nätverket. Genom detta bidrar ett kronvitnesssystem inte bara till svårighet att uppfylla likabehandlingsprincipen, ordningen kan delvis tänkas motarbeta syftet med

bestämmelsen. I utredning *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35) uppgavs att likabehandlingsprincipen inte riskerar att urholkas. Det är dock diffust på vilka grunder denna slutsats dras.¹⁵⁸ Det kan ifrågasättas om utredningen inte försökt sopa undan denna komplexa fråga.

Det faktum att kronvittnen och deras närstående riskerar att utsättas för repressalier men att detta inte beaktas inom ramen för kronvittnesbestämmelsen, ska kommenteras. För att ett kronvittne ska få skydd för en sådan omständighet krävs att även en annan strafflindringsgrund tillämpas, billighetsskäl 29 kap. 5 § första stycket punkt 8 BrB. Med repressalier får avses att kronvittnet blir utsatt för negativa konsekvenser under verkställigheten och tiden därefter. Det torde även omfatta risken att kronvittnets närstående kan hamna i fara. Det är inte osannolikt att anta att kronvittnet och dennes närstående i normalfallet, snarare än undantagsfall, riskerar att utsättas för repressalier. Detta styrks av prejudikat "Glassplittret i väskan" NJA 2023 s. 265 (se kapitel 2.3.7) där frågan om kronvittnesbestämmelsen 29 kap. 5 a § andra stycket BrB och billighetsskäl 29 kap. 5 § första stycket punkt 8 BrB behandlas.

Kronvitnessystemets nuvarande utformning får tolkas innebära att det inom svensk rätt inte är huvudregel att ett kronvittne riskerar att utsättas för repressalier och således ska få strafflindring på grund av den omständigheten. Denna utformning av systemet kan tala för att systemet är inkoherent. Det är tvivelaktigt om det finns tillräckligt koherenta skäl för en sådan inkoherens. Utformningen av kronvitnessystemet avseende denna del kan anses svårbegriplig, svårförklarad och medföra risk för tillämpningssvårigheter. Det äventyrar i förlängningen människors förtroende för rättsväsendet.

En möjlig slutsats är att kronvittnesbestämmelsen i praktiken blir oanvändbar då den misstänkte inte ges tillräcklig förutsägbarhet. För att ett kronvitnessystem ska passa in i svensk rätt är det rimligt att anta att det krävs ökad förutsebarhet jämfört med vad nuvarande ordning erbjuder.

¹⁵⁸ Jfr SOU 2021:35, s. 228.

5.2.2 Ökad förutsägbarhet för den enskilde

Förutsägbarhet är en förutsättning för att ett kronvitnesssystem ska kunna fungera i Sverige. Ett effektivt kronvitnesssystem förutsätter att systemet är förutsägbart i form av att den som överväger att medverka i utredning av annans brott kan lita på de uppgifter om straffreduktion som lämnas under brottsutredningen.¹⁵⁹ Ökad förutsägbarhet kan exempelvis ske genom att den misstänkte kan ingå någon form av bindande avtal om garanterad strafflindring. Av principiella skäl kan det tänkas rimligt att domstolen ska bestämma om strafflindring på grund av medverkan i utredning av annans brott i det enskilda fallet ska medges. Frågan är dock om detta inte behöver släppas på för att kronvitnesssystemet ska kunna fungera bättre i praktiken. Denna slutsats ligger i linje med respektive samtal jag haft med brottmålsadvokat Johan Eriksson och Bengt Ivarsson, advokat och expert i ett flertal statliga utredningar på straffrättens och straffprocessrättens område, som båda uttryckt sig liknande.

För att ett kronvitnesssystem ska kunna fungera i praktiken är det tänkbart att åklagaren i viss utsträckning måste kunna binda domstolen i situationer om kronvittnen. Detta för att öka förutsägbarheten med en sådan ordning. Ett alternativ vore att domstolen inte får gå över det påföljdsförslag som åklagaren lämnat. Att domstolen förpliktas ta hänsyn till åklagarens bedömning om den tilltalades utredningsmedverkan under förundersökningen skulle innebära att praxisbildning inom det området delvis utvecklas av åklagaren. Det vore ett rejält avsteg från den övriga regleringen. Därtill bör det beaktas att ett litet steg i en sådan riktning kan uppmuntra tanken att liknande avvikelser från ordningen kan göras även i andra frågor.

I USA tillämpas höga straff och samtliga brott kopplade till en brotts handling omfattas ofta av ett åtal. Genom plea bargainsystemet betalas priset att en kriminell kan gå helt straffri i utbyte mot att andra kan sättas dit. Ett sådant synsätt går från individperspektivet och är närmast en utilitaristisk syn där nyttomaximering är målet. Detta synsätt kan ifrågasättas. Inte bara blir det en

¹⁵⁹ SOU 2021:35, s. 227 f.

fråga om vilka intressen som väger tyngst, verkligheten i form av resursbegränsningar och andra praktiska överväganden behöver också tas i beaktning. Ett exempel som kan nämnas är den svenska Kriminalvårdens begränsade möjlighet, på grund av den överbelastning som råder på dagens anstalter, att skydda de individer som väljer att medverka i utredningen av annans brott.¹⁶⁰

I Sverige finns spår av ett utilitaristiskt synsätt. Detta genom möjlighet till åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning. Genom åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning kan åklagaren välja att inte inleda utredning eller åtala för ett visst brott om det bedöms ha ingen eller marginell påverkan på den sammanlagda påföljden. Syftet med ett sådant system är främst effektiv resurshantering.¹⁶¹ Oavsett hur ett kronvitnesssystem är utformat, kommer frågan om påföljd att i större omfattning än utan ett sådant system troligtvis bli föremål för diskussion mellan åklagare och misstänkta. Eftersom ett utilitaristiskt synsätt inte är främmande för Sverige, är det inte osannolikt att anta att kronvitnesssystemet öppnar upp för vidare frågor om ökad möjlighet till åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning. Vi har tidigare sett att en dörr öppnar en annan exempelvis i bilsprängarmålet, som anses ha bidragit till att dåvarande huvudregel om att inte tillerkänna strafflindring för kronvittnen kraftigt urvattnades. Det kan inte avskrivs att kronvittnet som strafflindringsgrund kan uppfattas som en bakväg för att införa ett renodlat, mer långtgående kronvitnesssystem i svensk rätt.¹⁶²

Den utilitaristiska synen på rättvisa utmanar de grundläggande principerna i det svenska påföljdssystemet. För övrigt ska det tilläggas att det är möjligt att ett kronvitnesssystem utifrån rådande rätt äventyrar andra grundläggande rättsliga principer än de som diskuteras i denna uppsats, exempelvis oskyldighetspresumtionen och objektivitetsprincipen. Det är emellertid tänkbart att ett utilitaristiskt synsätt kan accepteras under vissa förhållanden, förutsatt att det kan motiveras tillräckligt och inte leder till ett fullständigt

¹⁶⁰ SOU 2021:35, s. 503.

¹⁶¹ Åklagarmyndigheten hemsida.

¹⁶² Jfr Finland som har ett plea bargainsystem. För vidare läsning se exempelvis Rethinking Nordic Courts (2021) av Ervo, Letto-Vanamo och Nylund.

inkoherent system. Det är rimligt att anta att kronvitnesssystemet har rubbat koherensen i påföljdssystemet, och återigen måste det ifrågasättas om det finns tillräckligt koherenta skäl för denna inkoherens.

Vidare ska det påpekas att det inte går att ignorera att ett misslyckande i att skydda de som löper risk att utsättas för repressalier efter utredningsmedverkan vore ett hårt slag mot förtroendet för den svenska rättsstaten. Förtroendeskapande åtgärder i kriminella miljöer och utbyggda skyddssystem för de som väljer att vittna är centralt för att det svenska kronvitnesssystemet ska få effekt.¹⁶³ Denna utgångspunkt styrks av det amerikanska systemet där omfattande vittnesskydd sannolikt är en betydande del i kronvitnesssystemets omfattande tillämpning. En fråga är dock om det svenska samhället har resurser att erbjuda tillräckligt bra skydd för den misstänkte och dennes anhöriga.

Det faktum att ett kronvittne och dennes närstående riskerar att utsättas för negativa konsekvenser men att denna omständighet inte omfattas av kronvittnesbestämmelsen får som tidigare konstaterats anses utgöra inkoherent lagstiftning. Sannolikt vore det enklare att tillämpa kronvittnesbestämmelsen om strafflindring på grund av risken för att utsättas för repressalier omfattades av 29 kap. 5 a § BrB. Det torde dock inte nödvändigtvis innebära ökad tillämpning av bestämmelsen, men det hade troligtvis förenklats tillämpningen. Det är tänkbart att en sådan justering hade ökat koherensen i lagstiftningen, vilket är eftersträvänsvärt. Vikten av koherens inom rätten ska återigen påtalas. Koherens inom rätten är ett grundkriterium för god lagstiftning och ett välfungerande regelverk.

Slutligen kan det inte bortses från att det finns inbyggda spänningar i brottsbalkens påföljdssystem. Mot bakgrund av det kan det konstateras att det rådande svenska påföljdssystemet, redan innan införandet av ett kronvitnesssystem kan uppfattas som inkoherent. När ett för Sverige främmande system såsom kronvitnesssystemet introduceras till ett redan inkoherent system, blir systemet rimligtvis ännu mer inkoherent. Det kan inte

¹⁶³ Brå 2019:10, *Tystnads kulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet*, s. 145 f.

ignoreras att denna inkoherens i förlängningen kan bli ett hot mot rättssäkerheten. Den kritik som riktas mot ett kronvitnesssystem behöver inte nödvändigtvis innebära att ett sådant system inte över huvud taget kan existera. Möjligheten att ett kronvitnesssystem framgångsrikt kan verka är i stor utsträckning beroende på hur systemet utformas och motiveras.¹⁶⁴ Av den anledningen är det rimligt att dra slutsatsen att införandet av kronvitnesssystemet i Sverige motiverar en total översyn på påföljdsområdet.

5.3 Incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet

5.3.1 Nuvarande kronvitnesssystem - Bristande incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet

För att ett kronvitnesssystem ska kunna fungera kan det tyckas uppenbart att det måste finnas ett tillräckligt lockande erbjudande för den som överväger att lämna uppgifter om andras brottslighet. Den nytta som den kriminella utifrån rådande system får genom att medverka i utredningen av andras brott, i form av vad som kan uppfattas som liten reducering av påföljden för det egna brottet, upplevs sannolikt inte i proportion till den risk som den misstänkte riskerar att utsättas för. En möjlig slutsats är därför att kronvittnesbestämmelsen i praktiken blir oanvändbar. Det är vidare rimligt att anta att bristande incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet i det svenska kronvitnesssystemet är en central anledning till att systemet inte verkar fungera i praktiken. En trolig utgångspunkt är att incitamenten för den som överväger att avslöja sina medbrottslingar behöver öka för att systemet ska få effekt. Detta för att det ska framstå som värt att ta den risk som utredningsmedverkan av annans brottslighet innebär.

Innan möjliga sätt att öka incitamenten för de kriminella att delta i utredning av annans brottslighet diskuteras ska några konstateranden göras. Att

¹⁶⁴ Prop. 2021/22:186, s. 54.

kronvitnesssystemet inte sällan kritiseras utifrån brottsofferperspektivet och för att medföra risk för osanna utsagor, ska belysas. Detta eftersom det är två aspekter som kan tänkas påverkas av ökade incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet och således ökad användning av kronvitnesssystemet.

Tanken med kronvittnen är att brott ska kunna utredas och lagföras. En sådan ordning kan leda till att brottsoffer, som inte utan kronvittnet, kan få upprättelse. Ur brottsoffrets perspektiv saknas det troligen betydelse varifrån uppgifterna som leder till att dennes brott utreds och klaras upp kommer ifrån. Däremot bör det noteras att i utbyte mot att ett brottsoffer får upprättelse, får troligtvis ett annat brottsoffer inte upprättelse. Frågan är vem av offrens upprättelse som är av störst vikt och om det över huvud taget går att jämföra.

Vidare ger rättssystemet uttryck för en viss grundsyn på vad straff är till för. Det påverkar sannolikt medborgarnas syn på straffets syfte och innebörden av rättvisa. I Sverige finns spår av olika synsätt vad gäller syftet med påföljder. Det kan dock konstateras att det retribuvistiska synsättet, vilket är framträdande i amerikansk rätt, inte är särskilt framträdande i svensk rätt. Oavsett vilken grundsyn på straff som ett land har får människor antas ha ett visst grundläggande behov av upprättelse. Vad som menas med upprättelse, om det är en dom eller ett visst straff, kan antas vara subjektivt. Däremot är det av vikt att den straffrättsliga reaktionen på brott ger uttryck för samhällets avståndstagande och klander.¹⁶⁵ Det är därför möjligt att brottsoffer och deras anhöriga uppfattar att deras strävan efter upprättelse och rättvisa genom kronvitnesssystemet blir försummad till förmån för statens intresse att utreda gängkriminalitet. Detta kan leda till minskat förtroende för rättsväsendet bland medborgarna.

Det faktum att kronvitnesssystemet kan medföra risk för osanna uppgifter ska beröras. Domstolen är visserligen van att bedöma lögner, men sannolikt inte van vid att pröva uppgifter på annat sätt än i bevisvärderingen. Det kan därför ifrågasättas om utredningen som medfört införandet av kronvitnesssystemet,

¹⁶⁵ Dir. 2023:115, s. 9.

genom att enbart uttrycka att domstolen är van att hantera osanna utsagor, verkligen tagit höjd för en högre förekomst av osanna utsagor. Det är möjligt att utredningen delvis förbisett frågan om hur domstolen ska kunna säkerställa materiellt riktiga domar.

5.3.2 Ökade incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet

Inledningsvis kan det konstateras att de svenska straffskalorna i sin nuvarande utformning är låga sett ur ett internationellt perspektiv. De låga straffskalorna är dels en följd av en långvarig praxis som förespråkar presumtion mot fängelse, dels de höga trösklar som lagstiftaren satt upp mot användningen av fängelsestraff i Sverige. Detta har i sin tur bakgrund i den allmänna skepsisen i Sverige mot tanken att straffsystemets stränghet skulle ha signifikant betydelse för den konkreta kriminalitetsnivån i landet. Av praxis framgår att den övre delen av straffskalan sällan utnyttjas och att de flesta straff som utmäts ligger relativt nära straffminimum.¹⁶⁶ Vad gäller vissa narkotikabrott är dock spridningen över straffskalan större.¹⁶⁷ Lagstiftaren har länge uttryckt att den övre delen av straffskalan inte är avsedd för vad som kan anses vara ordinär brottslighet. Den övre delen av straffskalan tar sikte på exceptionella fall som i praktiken undantagsvis inträffar. Därtill är straffskalorna ofta överlappande, vilket innebär att den övre delen av straffskalan sällan tillämpas för brottslighet av normalgraden. Om gärningen motiverar ett straff högt upp på straffskalan, är det troligt att brottet istället hänförs till en allvarligare rubricering.¹⁶⁸ Att inte hela straffskalan utnyttjas innebär i praktiken att brott av olika allvarlighetsgrad inte sällan straffas ungefär lika hårt.¹⁶⁹

För att ett kronvitnesssystem ska kunna passa in i svensk rätt är det rimligt att anta att det krävs större incitament att avslöja sina medbrottslingar jämfört

¹⁶⁶ Träskman (2003), s. 177.

¹⁶⁷ Värt att nämna är att detta uttalades innan de höjda straffskalorna för narkotikabrott infördes i narkotikastrafflagen den 1 juli 2023.

¹⁶⁸ Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 1 §.

¹⁶⁹ Dir. 2023:115, s. 14.

med vad nuvarande ordning erbjuder. En trolig utgångspunkt är därmed att de svenska straffskalorna måste justeras. Bredare straffskalor innebär ett större spann av möjlig påföljd för ett brott. I kombination av att straffskalorna breddas bör reduktionsmöjligheten bli kraftigare för den som medverkar i utredning av annans brott. Sammantaget torde detta öka incitamentet för de kriminella att samarbeta med rättsväsendet. Det är rimligt att anta att det skulle kunna bidra till ökad tillämpning av kronvitnesssystemet. Denna utgångspunkt styrks av det system USA har, där kronvitnesssystemet tillämpas till sin spets och i allt större utsträckning jämfört med våra grannländer. Det är alltså inte orimligt att anta att Sverige bör börja gå i amerikansk riktning vad gäller kronvitnesssystemet. Vidare ligger denna utgångspunkt också i linje med samtal jag haft med senior åklagare Mathias Larsson som uttryckt att det helt klart behöver bli fråga om en rejäl strafflindring för att ett kronvitnesssystem ska få någon effekt.

Under tiden denna uppsats skrivs görs en utredning, *En översyn av straffskalorna samt ett reformerat och mer rättvist påföljdssystem* (Dir. 2023:115), med uppdrag att göra en översyn av straffskalorna och att reformera påföljdssystemet. Uppdraget ska redovisas senast den 31 juli 2025.¹⁷⁰ I den pågående utredningen om straffskalor betonas att straffskalans spännvidd bör utnyttjas i större utsträckning än vad som görs idag. Utredningen har framfört att den övre delen av straffskalan inte längre bör reserveras för exceptionella fall som i praktiken undantagsvis inträffar. Straffvärdet bör även i andra fall kunna placeras i mitten av eller i den övre delen av straffskalan. Därtill bör det genom straffskalorna vara möjligt att åtskilja brott av olika allvarlighetsgrad.¹⁷¹

Straffskalornas utformning är en reflektion för hur lagstiftaren dels värderar olika brott i förhållande till varandra, dels ser på straffnivåer generellt. Den allvarliga och organiserade brottsligheten är sammantaget systemhotande, det är nödvändigt att det kommer till uttryck i straffskalorna.¹⁷² De påföljder som föreskrivs och utdöms måste uppfattas som rimliga med hänsyn till

¹⁷⁰ Dir. 2023:115, s. 1–2.

¹⁷¹ Dir. 2023:115, s. 7 och 15.

¹⁷² Dir. 2023:115, s. 7–8 och 11.

brottslighetens allvar för att systemets trovärdighet och legitimitet ska kunna upprätthållas. Därtill är det utifrån ett brottsofferperspektiv viktigt att påföljder både i längd och ingripandegrad på ett proportionerligt sätt motsvarar brottsoffrets berättigade förväntan på upprättelse. En översyn av straffskalorna kan sannolikt anses innebära att den generella nivån på straff höjs. I sammanhanget ska det poängteras att proportionalitetsprincipen, som har en betydande roll i svensk lagstiftning, inte innebär begränsning vad gäller straffnivåer.¹⁷³

Denna uppsats ämnar utreda hur svensk rätt kan anpassas för att ett kronvitnesssystem ska kunna passa in. Justerade straffskalor är ett sätt att öka incitamentet för den misstänkte att medverka i utredning av annans brott. Av den anledningen har det i uppsatsen ansetts mindre relevant att beakta hur straffskalorna bör anpassas utifrån andra aspekter. Värt att poängtera är att den pågående utredningen om straffskalor inte ämnar utreda hur straffskalorna bör justeras enbart med beaktande av kronvitnesssystemet. Mot bakgrund av det är det sannolikt att utredningen kan komma till en annan slutsats än att bredare straffskalor är nödvändigt.

Det är inte orimligt att anta att ju större belöning, desto större risk för osanna utsagor. Alltför hög belöning kan troligtvis medföra en moment 22-problematik där tillförlitligheten riskerar att undermineras. För övrigt innebär ett kronvitnesssystem med kraftig strafflindring i fall med flera misstänkta även en risk för en sorts kapplöpning bland kriminella om vem som kan avslöja den andra först. Det riskerar att skapa problematik i att avgöra vem eller vilka som i det fallet ska erhålla strafflindring. Det skulle även innebära att den som lämnar uppgifterna först inte blir straffad efter brottets straffvärde, medan den som enbart visar ånger över sitt eget brott blir straffad efter brottets straffvärde.

Det är vidare värt att nämna att om straffskalorna i Sverige utvidgas och möjligheterna till straffreducering för de som medverkar i utredningen av annans brottslighet ökar, ökar sannolikt också trycket på domstolarnas

¹⁷³ Dir. 2023:115, s. 7–9.

kompetens att säkerställa korrekta uppgifter. Vid införandet av rådande kronvitnesssystem uttrycktes att osanna uppgifter är något som domstolarna är vana vid och väl utrustade för att hantera. Om incitamenten för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet däremot ökar, bör frågan om hur domstolen ska kunna säkerställa korrekta uppgifter återupptas. Ett system som möjliggör att domstolen kan kontrollera osanna utsagor är viktigt eftersom vi annars kan behöva vara beredda på att göra avkall på intresset av materiellt riktiga utgångar.

I fråga om justerade straffskalor och möjlighet till kraftig straffreducering vid utredningsmedverkan avseende annans brottslighet bör brottsofferperspektivet kommenteras. Hänsyn behöver tas till hur brottsoffret skulle uppleva det faktum att lagen framställer breda straffskalor med eventuellt höga straff, men att personen som utsatt denne för brott får ett lägre straff än vad brottet egentligen motiverar. Det är inte osannolikt att brottsoffret känner stor besvikelse om den person som begått brott mot denne får ett mildare straff bara för att vederbörande har lämnat information om ett annat brott, som kanske inte alls är relaterat till brottet mot offret. Det påverkar sannolikt brottsoffrets känsla av upprättelse. Det påverkar i förlängningen förtroendet för rättsväsendet. Säkerställd rättvisa och likabehandling är en central del av koherensen i lagstiftningen. Att koherens i lagstiftningen är ett grundkriterium för god lagstiftning och ett välfungerande regelverk ska återigen framföras. En viktig del av koherens inom rättssystemet handlar om det allmänna förtroendet för rättssystemet.

I system såsom kronvitnesssystem där effektivitet och brottsprevention prioriteras, riskerar viktiga frågor som skuld och ansvar att hamna i skymundan. Detta är något som påpekats redan i Kartellbekämpningsutredningen. Det kan inte uteslutas att ett kronvitnesssystem, kanske än mer om straffskalorna utökas och straffreduktionens storlek ökar, kan signalera till medborgarna att kriminella kan köpa sig fria från straff. På så vis kan rättvisan framstå som förhandlingsbar. Det får antas viktigt att vara medveten om att det dels

riskerar att minimera medborgares förtroende för rättsväsendets rättvisa och effektivitet, dels undereliminera det avskräckande syftet med straffrätten.

Slutligen ska det påtalas att ändrade straffskalor sannolikt påverkar svenska processprinciper. Det är därmed tänkbart att förändringar i svensk rätt som ett effektivt kronvitnesssystem kan tänkas kräva, leder till att det behövs en översyn av RB i sin helhet vad gäller brottmål samt delvis de gemensamma kapitlen. Det kan emellertid konstateras att ett stort lagstiftningsprojekt såsom total översyn över straff- och processrätten är mycket resurskrävande och svårt att genomföra. Det är därför sannolikt att regeringen, oavsett politisk färg, av den anledningen länge dragit sig för ett sådant lagstiftningsprojekt.

6 Avslutande kommentarer och slutsatser

Kronvitnessystemet som är en främmande fågel för Sverige innebär nya spelregler för svensk rätt. Kronvitnessystemet syftar till effektiv brottsbekämpning och ett mål är att bryta rådande tystnadskultur. Tillräckliga anpassningar för att ett sådant system effektivt ska kunna verka i Sverige har inte gjorts. En möjlig slutsats är därmed att kronvitnessystemet enligt nuvarande utformning inte uppnår sitt syfte och mål. Beaktandet av hur ett kronvitnessystem ska kunna fungera i svensk rätt måste belysas utifrån flera perspektiv; statens intresse av att effektivt utreda brott, hur systemet förhåller sig till den person som lämnar uppgifterna, den person som uppgifterna avser och brottsoffer till båda gärningspersonerna, samt medborgarnas tilltro till rättsstaten. Frågan är vad som krävs av ett kronvitnessystem för att det ska passa in i svensk rätt.

Vikten av koherens inom rättssystemet ska betonas. Koherens inom rätten är ett grundkriterium för god lagstiftning och ett välfungerande regelverk. Koherens i rättssystemet är viktigt eftersom det skapar stabilitet, förutsägbarhet och rättssäkerhet. Koherent lagstiftning bidrar till säkerställd rättvisa och likabehandling, samtidigt som det minskar risken för inkonsekvent rättsskipning. Det ökar medborgarnas förtroende för rättssystemet. Det svenska påföljdssystemet kan uppfattas vara inkoherent redan innan införandet av kronvitnessystemet. När en för Sverige främmande ordning såsom kronvitnessystemet introduceras till ett redan inkoherent system, kan koherensen i systemet rimligtvis antas rubbas ännu mer. Inkoherent lagstiftning riskerar att bidra till tillämpningssvårigheter och torde även innebära att systemet är svårförklarad, vilket gör det svårt för medborgarna att följa lagen. Det är därför eftersträvansvärt att säkerställa hur de straffprocessuella reglerna ska kunna kokas ihop och anpassas så att kronvitnessystemet kan verka i ett koherent påföljdssystem.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att kronvittnesbestämmelsen i nuvarande utformning blir oanvändbar i praktiken då den misstänkte varken ges tillräcklig förutsägbarhet eller incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet. En ökning av dels förutsägbarheten, dels incitamenten för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet är därmed nödvändigt.

Ökad förutsägbarhet kan ske genom att åklagaren kan binda domstolen i fråga om påföljd för den som medverkat i utredning avseende annans brottslighet. Denna utgångspunkt styrks av det amerikanska systemet där exempelvis bindande avtal om strafflindring kan ingås, vilket medför stor förutsägbarhet för den misstänkte. Vi bör dock vara medvetna om att ett litet steg i en sådan riktning kan uppmuntra tanken att liknande avvikelser från ordningen kan göras även i andra frågor. Ett kronvitnesssystem innebär avsteg från individperspektivet och ett närmande till ett utilitaristiskt synsätt. Oavsett hur ett kronvitnesssystem är utformat kommer frågan om påföljd att i större omfattning än utan ett sådant system troligtvis bli föremål för diskussion mellan åklagare och den misstänkte. Ett kronvitnesssystem kan tänkas öppna upp för frågor om bland annat ökad möjlighet till åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning.

Vidare är förtroendeskapande åtgärder i kriminella miljöer och utbyggda skyddssystem för de som väljer att vittna viktigt för att kronvitnesssystemet ska få effekt. Även denna utgångspunkt styrks av det amerikanska systemet där omfattande vittnesskydd sannolikt är en betydande del i kronvitnesssystemets omfattande tillämpning. Vad gäller utformningen av kronvitnesssystemet vore det rimligt att strafflindring på grund av risken för att utsättas för repressalier omfattades av 29 kap. 5 a § BrB. Det torde inte nödvändigtvis innebära ökad tillämpning av bestämmelsen, men det hade troligtvis förenklats tillämpningen. Det är tänkbart att en sådan justering hade ökat koherensen i lagstiftningen, vilket är eftersträvansvärt.

Ökade incitamenten för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet är nödvändigt för att kronvitnesssystemet ska få ökad effekt. En trolig

utgångspunkt är att de svenska straffskalorna måste justeras för att ge större incitament till den som överväger att avslöja sina medbrottslingar. Bredare straffskalor innebär ett större spann av möjliga straff för ett brott. I kombination med att straffskalorna breddas bör reduktionsmöjligheten bli större för den som medverkar i utredning av annans brott. Den allvarliga och organiserade brottsligheten är sammantaget systemhotande, det behöver framgå av straffskalorna. De påföljder som föreskrivs och utdöms måste även uppfattas som rimliga med hänsyn till brottslighetens allvar för att systemets trovärdighet och legitimitet ska kunna upprätthållas. Därtill är det utifrån ett brottsofferperspektiv viktigt att påföljder både i längd och ingripandegrad på ett proportionerligt sätt motsvarar brottsoffrets berättigade förväntan på upprättelse. Säkerställd rättvisa och likabehandling är en central del av koherensen i lagstiftningen.

Utökade straffskalor och ökad reduktionsmöjlighet för kronvittnen medför risker. Alltför hög belöning kan medföra en moment 22-problematik där tillförlitligheten riskerar att undermineras. Ett kronvitnesssystem med kraftig strafflindring i fall med flera misstänkta medför också en risk för en sorts kapplöpning bland kriminella om vem som kan avslöja den andra först. Det är väsentligt att domstolen kan säkerställa korrekta uppgifter. Detta för att vi inte ska behöva göra avkall på intresset av materiellt riktiga utgångar.

Den kritik som riktas mot ett kronvitnesssystem behöver inte nödvändigtvis innebära att ett sådant system inte över huvud taget kan existera. Möjligheten att ett kronvitnesssystem framgångsrikt kan verka är i stor utsträckning beroende på hur systemet utformas och motiveras. Av den anledningen är det rimligt att dra slutsatsen att en total översyn på påföljdsområdet kan tänkas nödvändig. Vidare påverkar ändrade straffskalor sannolikt svenska processprinciper. Det är därmed tänkbart att förändringar i svensk rätt som ett effektivt kronvitnesssystem kan tänkas kräva, även leder till att det behövs en översyn av RB i sin helhet vad gäller brottmål samt delvis de gemensamma kapitlen. En översyn över delar av den svenska straff- och processrätten är motiverad för att uppnå en koherent lagstiftning där rättvisa och likabehandling kan säkerställas, samtidigt som medborgarnas förtroende för

rättssystemet kan upprätthållas. Det kan emellertid konstateras att ett stort lagstiftningsprojekt såsom total översyn över processrätten och påföljdsområdet är mycket resurskrävande och svårt att genomföra. Det är därför sannolikt att regeringen, oavsett politisk färg, av den anledningen länge dragit sig för ett sådant lagstiftningsprojekt.

Slutligen kan det tilläggas att en möjlig slutsats är att kronvitnesssystemet kan bidra till uppdagande av enskilda mål, men att det kanske inte har särskilt stor betydelse på systemnivå. För att lyckas bekämpa den allvarliga och grova brottsligheten som finns i Sverige är det tänkbart att det krävs flera verktyg i verktygslådan. Avslutningsvis och svar på uppsatsens frågeställning är att det som krävs av ett kronvitnesssystem för att det ska passa in i svensk rätt är ökad förutsägbarhet för den enskilde och ökade incitament för utredningsmedverkan avseende annans brottslighet. Detta sammantaget för att uppnå en koherent lagstiftning.

Källförteckning

Svenska källor

Litteratur

Böcker

Bogdan, Michael. (2003). *Komparativ rättskunskap*. Upplaga 2. Norstedts Juridik, Stockholm.

Jareborg, Nils och Zila, Josef. (2017). *Straffrättens påföljdslära*. Upplaga 5. Wolters Kluwer, Stockholm.

Kleineman, Jan. (2018). ”Rättsdogmatisk metod” i Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.). *Juridisk metodlära*. Upplaga 2. Studentlitteratur, Lund.

Nowak, Karol. (2003). *Oskyldighetspresumtionen*. Upplaga 1. Norstedts Juridik, Stockholm.

Peczenik, Aleksander. (1995). *Vad är rätt?: om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Upplaga 1. Fritze, Stockholm.

Sandgren, Claes. (2018). *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod och argumentation*. Upplaga 3. Nordstedts Juridik, Stockholm.

Ågren, Jack. (2013). *Billighetsskäl i BrB 29:5: berättigande och betydelse vid påföljdsbestämning*. Jure, Stockholm.

Artiklar

Berglin, Håkan. (1986). Något om åklagares diskretionära makt i det amerikanska rättsväsendet: En modell att komma tillrätta med besvärade målbalanser. *Svensk Juristtidning*, s. 235–245.

Borgeke, Martin. (2016). Reglerna för påföljdsbestämning – en juridik i förändring. *Svensk Juristtidning*, s. 176–189.

Forsgren, Mikael. (2014). Opartiska domare och effektiv resursanvändning. *Svensk Juristtidning*, s. 217–225.

- Gaspar-Vrana, Emina. (2015). Kronvittnen i svensk rätt – kampen mellan effektivitet och rättssäkerhet. *Juridisk Tidskrift*, s. 236–250.
- Jareborg, Nils. (1988). Uppsåt och klander. *Svensk Juristtidning*, s. 722–748.
- Jareborg, Nils. (1992). Påföljdsbestämningens struktur. *Svensk Juristtidning*, s. 257–275.
- Jareborg, Nils. (2004). Rättsdogmatik som vetenskap. *Svensk Juristtidning*, s. 1–10.
- Olsen, Lena. (2004). Rättsvetenskapliga perspektiv. *Svensk Juristtidning*, s. 105–145.
- Olsson, Thomas. (2010). En ny strafflindringsgrund. *Svensk Juristtidning*, s. 483–490.
- Peczenik, Aleksander. (2005). Juridikens allmänna läror. *Svensk Juristtidning*, s. 249–272.
- Peczenik, Aleksander. (1999). Koherens och juridik. *Filosofisk tidskrift*, nr 3, 34–58.
- Träskman, Per Ole. (2003). Påföljd, proportionalitet och prioritering av samhällsstraff. *Svensk Juristtidning*, s. 173–194.
- Sandgren, Claes. (1995). Om empiri och rättsvetenskap (del I). *Juridisk Tidskrift*, s. 1035–1059.
- Ågren, Jack. (2010). Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier. *Juridisk Tidskrift*, s. 697–703.

Elektroniska källor

- Lex Lapidus. (2019). Avsnitt 1 – Rättssystemet i USA.
<https://urplay.se/serie/217459-lex-lapidus> [Hämtad 2024-04-02]
- Skinnari, Johanna och Jonsson, Anna och Vesterhav, Daniel.
Tystnadskulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet.
Brottsförebyggande rådet. Rapport 2019:10:
https://bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70ea8578/1614334364279/2019_10_Tystnadskulturer.pdf [Hämtad 2024-03-11]

Utvecklingscentrum. Straff lindring p.g.a. uppgifter om annans brott – en introduktion. Åklagarmyndigheten. Rättslig vägledning 2022:24:
<https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemorior-och-rattslig-vagledning/rav-2022-24.pdf> [Hämtad 2024-02-10]

Vesterhav, Daniel och Korsell, Lars. Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader. Brottsförebyggande rådet. Rapport 2016:12:
https://bra.se/download/18.3c6dfe1e15691e1603e1b5ca/1471871016717/2016_12_Kriminella_natverk_och_grupperingar.pdf [Hämtad 2024-03-05]

Åklagarmyndighetens hemsida. Åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning
https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/fran-brott-till-atal/atalsbeslutet/atalsunderlatelse-och-forundersokningsbegransning/
[Hämtad 2024-03-10]

Lagkommentarer

Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 1 §.

Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 §.

Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 29 kap. 5 a §.

Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar (1 juli 2023, Version 23, JUNO), kommentaren till 30 kap. 4 §.

Fitger m.fl., Rättegångsbalken, En kommentar (1 okt. 2023, Version 95, JUNO), kommentaren till 45 kap. 4 §.

Sandén m.fl., Förundersökningskungörelsen, En kommentar (21 nov. 2022, Version 1C, JUNO), kommentaren till 12 c §.

Ulväng, Brottsbalk (1962:700) 1 kap. 3 §, Lexino (JUNO) 2017-09-01.

Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 1 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 5 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

Ågren, Brottsbalk (1962:700) 30 kap. 2 §, Lexino (JUNO) 2020-01-01.

Offentliga tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1986:14 Påföljd för brott – Om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m.

SOU 2001:74 Kartellbekämpning

SOU 2005:117 Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder

SOU 2010:15 Kriminella grupperingar - motverka rekrytering och underlätta avhopp

SOU 2012:34 Nya påföljder, band 3 del 1

SOU 2019:38 Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg

SOU 2021:35 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring

SOU 2023:67 Anonyma vittnen

Propositioner

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

Prop. 2014/15:37 Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

Prop. 2015/16:151 Ny påföljd efter tidigare dom

Prop. 2021/22:186 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring

Övrigt riksdagstryck

Dir. 2023:115 En översyn av straffskalorna samt ett reformerat och mer rättvist påföljdssystem

Dir. 2024:25 Tilläggsdirektiv till Utredningen om Anonyma vittnen (Ju 2022:17)

Rapport från Utrikesdepartementet Förenta staterna (USA) - Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 31 december 2019.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 2003 s. 295

NJA 2008 s. 359

NJA 2009 s. 34

NJA 2009 s. 599

NJA 2014 s. 559

NJA 2019 s. 238

NJA 2021 s. 377

NJA 2021 s. 525

NJA 2022 s. 1094

NJA 2023 s. 265

Internationella källor

Litteratur

Böcker

Dworkin, Ronald. (1986). *Law's Empire*. Fontana, London.

Ervo, Laura och Letto-Vanamo, Pia och Nylund, Anna. (2021). *Rethinking Nordic Courts*. Springer Nature Switzerland AG.

Friedman, Lawrence M och Hayden, Grant M. (2016). *American Law: An Introduction*. 3rd Edition. Oxford University Press.

Kim, Jasper. (2015). *American Law 101: An Easy Primer on the U.S. Legal System*. American Bar Association.

Artiklar

Bokhashvili, Irine. (2023). Practical Aspects of a Plea Agreement (bargaining). *Journal of Law*, Vol. 2023, No. 1, p. 208–223.

Bowman, Frank O. (1999). Departing is such sweet sorrow: A year of judicial revolt on 'substantial assistance' departures follows a decade of prosecutorial indiscipline. *Stetson Law Review*, Vol. 24, No. 7.

Fyfe, Nicholas och Sheptycki, James. (2006). International Trends in the Facilitation of Witness Co-operation in Organized Crime Cases. *European Journal of Criminology*, Vol. 3, No. 3, p. 319–355.

Galoob, Stephen R. (2017). Retributivism and criminal procedure. *New Criminal Law Review*, Vol. 20, No. 3, p. 465–505.

Raz, Joseph. (1992). The Relevance of Coherence. *Boston University Law Review*, Vol. 72, No. 2, p. 273.

Tunick, Mark. (2016). Should We Aim for a Unified and Coherent Theory of Punishment? *Criminal Law and Philosophy*, Vol. 10, No. 3, p. 611–628.

Elektroniska källor

United States Sentencing Commission. Guidelines manual. (2023).
https://guidelines.uscourts.gov/apex/r/ussc_apex/guidelinesapp/guidelines?app_gl_id=%C2%A75G1.2 [Hämtad 2024-03-20]

Fried. Joseph P. (1994). Ex-Mob Underboss Given Lenient Term For Help as Witness. The New York Times.
<https://www.nytimes.com/1994/09/27/nyregion/ex-mob-underboss-given-lenient-term-for-help-as-witness.html> [Hämtad 2024-03-20]